

**MƏHKƏMƏ-HÜQUQ
ŞURASININ
BÜLLETENİ**

MAY 2026

MÜNDƏRİCAT

3

Apellyasiya məhkəmələri sədrlərinin, məhkəmə kollegiyası sədrinin, birinci instansiya məhkəmələri sədrlərinin və hakimlərinin təyin edilməsi ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

6

Ali Məhkəmənin hakimlərinin təyin edilməsi, apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin hakimlərinin təyin və vəzifədən azad edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarları

10

Səmərqənddə Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv dövlətlərin Məhkəmə Şuraları Sədrlərinin 4-cü iclası keçirilib

12

Azərbaycanlı hakimlər İstanbulda beynəlxalq tədbirdə iştirak ediblər

13

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 103-cü ildönümünə həsr olunmuş şahmat turniri keçirilib

14

QƏRARDAD

30

Qərarlar

37

Hüquqi aktlar

43

Dünyada Hüquq

Apellyasiya məhkəmələri sədrlərinin, məhkəmə kollegiyası sədrinin, birinci instansiya məhkəmələri sədrlərinin və hakimlərinin təyin edilməsi ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Məhkəmə-Hüquq Şurasının təkliflərini nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 9-cu və 32-ci bəndlərini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinə uyğun olaraq,

apellyasiya məhkəmələri üzrə:

1.1. aşağıdakı hakimlər apellyasiya məhkəmələrinin sədrləri təyin edilsinlər:

Əkbərov Mübariz Dosməmməd oğlu – Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin sədri

Paşayev Tofiq Temir oğlu – Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin sədri

Quliyev Nuru Nadir oğlu – Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin sədri

Abdullayev Vəli Əsgər oğlu – Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin sədri;

ağır cinayətlər məhkəmələri üzrə:

1.2. Rəşad Şəmşir oğlu Əliyev Sumqayıt Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin sədri təyin edilsin;

1.3. Rafail Əyyub oğlu Əliyev Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin sədri təyin edilsin.

2. "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinə və 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq,

apellyasiya məhkəmələri üzrə:

2.1. Fikrət Cilingir oğlu Hüseynov Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının sədri təyin edilsin;

ağır cinayətlər məhkəmələri üzrə:

2.2. Zaur Arif oğlu Hacıyev Bakı Hərbi Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilərək Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin hakimi təyin edilsin;

2.3. Günel Kamil qızı Səmədova Bakı Hərbi Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilərək Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin hakimi təyin edilsin;

2.4. Azər Ramiz oğlu Tağıyev Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilərək Sumqayıt Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin hakimi təyin edilsin;

hərbi məhkəmələr üzrə:

2.5. Taleh Məhəmmədli oğlu Mustafayev Goranboy Rayon Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilərək Gəncə Hərbi Məhkəməsinin hakimi təyin edilsin;

kommersiya məhkəmələri üzrə:

2.6. Gündüz Əhməd oğlu Şirinov Samux Rayon Məhkəməsinin hakimi və sədri vəzifələrindən azad edilərək Gəncə Kommersiya Məhkəməsinin hakimi və sədri təyin edilsin;

Bakı şəhərinin rayon məhkəmələri üzrə:

2.7. Vahid Nəriman oğlu Sadıqov Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsinin hakimi və sədri təyin edilsin;

rayon (şəhər) məhkəmələri üzrə:

2.8. Tərlan Vəqif oğlu Nüsrətov Cəbrayıl Rayon Məhkəməsinin hakimi və sədri vəzifələrindən azad edilərək Xankəndi Şəhər Məhkəməsinin hakimi və sədri təyin edilsin;

2.9. Şəhriyar İbrahim oğlu Əliyev Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilərək Kürdəmir Rayon Məhkəməsinin hakimi və sədri təyin edilsin;

2.10. Nural Turab oğlu Əliyev Samux Rayon Məhkəməsinin hakimi və sədri təyin edilsin.

3. Bu Sərəncam imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

Ali Məhkəmənin hakimlərinin təyin edilməsi, apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin hakimlərinin təyin və vəzifədən azad edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarları

**Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi hakimlərinin təyin edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin QƏRARI**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 10-cu bəndinə, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin ikinci hissəsinə və 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Aşağıdakı hakimlər vəzifələri dəyişdirilərək Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimləri təyin edilsinlər:

Abdullayev İlkin Qismət oğlu,

Qarayev Sənan Məmməd oğlu.

2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

**Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri Sahibə Qafarova**

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

**Bakı Apellyasiya Məhkəməsi hakimlərinin təyin və vəzifədən azad edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin QƏRARI**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 10-cu bəndinə və III hissəsinə, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin ikinci hissəsinə və 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Aşağıdakı hakimlər vəzifələri dəyişdirilərək Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri təyin edilsinlər:

Abdullayev Elşən Uğur oğlu,

Əliyeva Aytən Heydər qızı,

Hüseynov Elməddin Mirpaşa oğlu,

Hüseynov Telman Qulaməli oğlu,

İsmayilzadə Fərid Sabir oğlu,

Qafarova Rəna Nazim qızı,
Nuriyev Elnur Aləm oğlu.

2. Sadıqov Vahid Nəriman oğlu vəzifəsinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilsin.

3. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

**Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri Sahibə Qafarova**

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

**Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi hakimlərinin təyin edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin QƏRARI**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 10-cu bəndinə, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin ikinci hissəsinə və 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Aşağıdakı hakimlər vəzifələri dəyişdirilərək Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri təyin edilsinlər:

Ağabəyov Nicat Rauf oğlu,

Hacızadə Fəxri Hümət oğlu.

2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri Sahibə Qafarova

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

Şəki Apellyasiya Məhkəməsi hakimlərinin təyin edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 10-cu bəndinə, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin ikinci hissəsinə və 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Aşağıdakı hakimlər vəzifələri dəyişdirilərək Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri təyin edilsinlər:

Əsgərov Anar Əlifəğa oğlu,
Mustafayev Etibar Mustafa oğlu.

2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri Sahibə Qafarova

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

B.M.Məmmədovun Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi təyin edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 10-cu bəndinə, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin ikinci hissəsinə və 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Bilal Mahir oğlu Məmmədov vəzifəsi dəyişdirilərək Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi təyin edilsin.

2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri Sahibə Qafarova

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

N.T.Əliyevin Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin III hissəsinə və "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 97-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Nural Turab oğlu Əliyev vəzifəsinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi vəzifəsindən azad edilsin.
2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri Sahibə Qafarova

Bakı şəhəri, 26 may 2026-cı il

Səmərqənddə Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv dövlətlərin Məhkəmə Şuraları Sədrlərinin 4-cü iclası keçirilib

Ötən il Bakıda keçirilmiş Türk Dövlətləri Təşkilatına (TDT) üzv dövlətlərin Məhkəmə Şuraları Sədrlərinin 3-cü iclasında qəbul olunmuş qərara uyğun olaraq, 21–22 may 2026-cı il tarixlərində Özbəkistan Respublikasının Səmərqənd şəhərində TDT-yə üzv dövlətlərin Məhkəmə Şuraları Sədrlərinin 4-cü iclası keçirilib.

Tədbirdə ölkəmizi Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri İnam Kərimovun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti təmsil edib. İclasda həmçinin Özbəkistan, Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstanın məhkəmə idarəetməsi sahəsində məsul ali qurumlarının rəhbər şəxsləri iştirak ediblər.

İclasda çıxış edən İnam Kərimov müasir dövrdə məhkəmə sistemlərinin rəqəmsallaşma, süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi və institusional dayanıqlılığın gücləndirilməsi kimi yeni çağırışlarla üzləşdiyini bildirib. Bu baxımdan TDT-yə üzv dövlətlərin məhkəmə şuraları arasında qarşılıqlı təcrübə mübadiləsinin və əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinin əhəmiyyəti vurğulanıb.

Çıxış zamanı Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları barədə də məlumat verilib. Bildirilib ki, müstəqil, şəffaf və əlçatan məhkəmə sisteminin formalaşdırılması ölkədə həyata keçirilən islahatların əsas prioritet istiqamətlərindən biridir. Hakimlərin etik davranış standartlarının yüksəldilməsi, peşəkarlığının artırılması və intizam mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi məhkəmə hakimiyyətinə ictimai etimadın möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Diqqətə çatdırılıb ki, TDT-yə üzv dövlətlərin Məhkəmə Şuraları arasında Məhkəmə Etikası üzrə Anlaşma Memorandumunun imzalanması məhkəmə sistemində ictimai etimadın gücləndirilməsi, ortaq etik dəyərlərin təşviqi və əməkdaşlığın inkişafı baxımından mühüm

addımdır. Qeyd olunub ki, hakimlərin müstəqillik, qərəzsizlik, dürüstlük və şəffaflıq prinsiplərinə sadıqlıyı ədalət mühakiməsinin əsas təminatlarından biridir.

Tədbirin sonunda təşkilata üzv dövlətlərin Məhkəmə Şuraları arasında Məhkəmə Etikası üzrə Anlaşma Memorandumu imzalanıb.

Səfər çərçivəsində İnam Kərimov Özbəkistan Respublikası Ali Məhkəmə Şurasının sədri Holmumin Yodgorovla da ikitərəfli görüş keçirib. Görüşdə iki ölkənin məhkəmə-hüquq sahəsində əməkdaşlığının hazırkı vəziyyəti və gələcək inkişaf perspektivləri müzakirə olunub. Tərəflər məhkəmə idarəçiliyi, hakimlərin hazırlanması, etik standartların tətbiqi və rəqəmsal həllərin məhkəmə sistemində istifadəsi sahələrində təcrübə mübadiləsinin genişləndirilməsinin əhəmiyyətini vurğulayıblar.

Azərbaycanlı hakimlər İstanbulda beynəlxalq tədbirdə iştirak ediblər

2026-cı il 4-6 may tarixlərində Türkiyə Respublikasının İstanbul şəhərində ABŞ Ticarət Departamentinin Kommersiya Hüququnun İnkişafı Proqramı tərəfindən İstanbul Arbitraj Mərkəzi ilə tərəfdaşlıq çərçivəsində alternativ mübahisələrin həllinə (ADR) həsr olunmuş beynəlxalq tədbir keçirilib.

Səfər çərçivəsində təşkil olunan "Məhkəmə-hüquq mübahisələrinin həlli simpoziumu" və "Qlobal ADR Kollokviumu"nda Bakı Kommersiya Məhkəməsinin hakimi Nərmən Əhmədova və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Leyla Əliyeva iştirak ediblər.

Tədbirdə alternativ mübahisələrin həlli mexanizmlərinin müasir hüquq sistemlərində rolu və əhəmiyyəti, arbitraj və mediasiya sahəsində beynəlxalq təcrübə, məhkəmələrin ADR proseslərinə dəstəyi, xarici arbitraj qərarlarının tanınması və icrası, institusional arbitrajın inkişaf istiqamətləri, eləcə də hüquqi mühitin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı aktual məsələlər üzrə geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Tədbir çərçivəsində iştirakçılar üçün panel müzakirələri, interaktiv sessiyalar və ekspert təqdimatları təşkil olunub, müxtəlif ölkələrin təcrübələri müqayisəli şəkildə təqdim edilib.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 103-cü ildönümünə həsr olunmuş şahmat turniri keçirilib

2026-cı il 9 may tarixində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Məhkəmə-Hüquq Şurasının və Azərbaycan Hakimlər İttifaqının təşkilatçılığı ilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 103-cü ildönümünə həsr olunmuş hakimlərin və məhkəmə aparatı əməkdaşlarının iştirakı ilə şahmat turniri keçirilib.

İsveç modeli üzrə 36 nəfər arasında keçirilmiş turnirdə göstərdikləri nəticələrə əsasən, 1-ci yerə Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İlqar Dəmirov, 2-ci yerə Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin hakimi Vüqar Quliyev, 3-cü yerə isə Ali Məhkəmənin hakimi Rəşad Həsənov layiq görülüb.

Tədbirin sonunda qaliblər kubok, medal və fəxri fərmanla təltif ediliblər.

**Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin
Mülki və Kommersiya Kollegiyaları Daşınmaz
Əşyalara dair əşya hüquqlarının əldə edilməsində
üçüncü şəxslərin vicdanlılığı ilə bağlı
qanunvericiliyin tətbiqi üzrə
QƏRARDAD**

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya Kollegiyaları, Mülki Kollegiyanın sədri Hacıyev Sənan Firudin oğlunun sədrliyi, hakimləri Baxışova Vüsalə Ələkbər qızı, Əliyev Zaur Əli oğlu, Babayev Zəki Baba oğlu, Həsənov Vüqar Təvəkgül oğlu, Əhmədov Əhməd Abbas oğlu, Abbasov Aqil Əzizağa oğlu, Nurməmmədov Əhməd Güləhməd oğlu, Xıdırov Əhliman Mehman oğlu, Şamayev Elşad Yaquboviç və Həsənov Rəşad Məhəmməd oğlu, Kommersiya Kollegiyasının sədri Abiyeva Kəmalə Nəbi qızı, hakimləri Qəribov Bəhman Fərhad oğlu və Qurbanov Rəqib Əliddin oğlundan ibarət tərkibdə, Bayramova Fidan Rafiq qızının katibliyi ilə, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – MPM) 418-1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq qaydada verdiyi 2025-ci il 7 oktyabr tarixli təqdimatı əsasında mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə baxaraq aşağıdakıları müəyyən etdi.

Mübahisəli hüquqi məsələnin məzmunu

1. Ali Məhkəmənin icraatında olan, əvvəllər müəyyən edilmiş hüquqi mövqelərdən fərqli yanaşmanın müzakirəsini zəruri edən mülki işin hallarına görə, iddiaçının mülkiyyətində olmuş mənzil kirayəyə verdiyi şəxs (cavabdeh) tərəfindən saxta etibarnamə əsasında başqa şəxsin mülkiyyətinə keçirilmiş, bundan sonra mənzil eyni ildə qısa fasilələrlə iki ayrı şəxsə (digər cavabdehlərə) satılmışdır. İddiaçı mənzilə dair bağlanmış bütün alqı-satqı müqavilələrini mübahisələndirmiş, birinci instansiya məhkəməsi iddianı tam təmin etmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsi isə ilk müqavilə istisna olmaqla, sonrakı müqavilələrə aid hissədə alıcıları vicdanlı əldə edən hesab edərək iddianı rədd etmişdir. İddiaçı qətnamədən kassasiya şikayəti verərək, iddiasının tam təmin olunmasını xahiş etmişdir.
2. İşə kassasiya qaydasında baxılarkən Ali Məhkəmənin ayrı-ayrı məhkəmə tərkibləri arasında bu kateqoriyadan olan mübahisələr üzrə əşya hüquqlarının əldə edilməsi baxımından üçüncü şəxslərin vicdanlılığının xüsusiyyətləri, şərtləri, onu istisna edən hallarla bağlı, xüsusilə də sübutetmə yükü və standartları barədə fərqli hüquqi yanaşmaların mövcud olduğu müəyyən edilmişdir.
3. Belə ki, Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasında analoji işlər üzrə əvvəlki məhkəmə tərkibləri mülkiyyətindən məhrum olmuş iddiaçılar tərəfindən üçüncü şəxslərin vicdanlı olmadığına, yəni reyestrdəki qeydin əsassız olduğunu bildiklərinə dair təqdim edilmiş sübutları həmin halı birbaşa təsdiq edən düzünə sübutlar olmaması baxımından nəzərə alınmışlar.
4. Təqdimatla müraciət edən məhkəmə tərkibinin mövqeyi isə ondan ibarətdir ki, əşyaya dair adına əsassız qeydiyyat aparılmış şəxslə üçüncü şəxs arasındakı danışıqlarda mülkiyyətçinin iştirak etməməsi səbəbindən sonuncunun üçüncü şəxsin reyestrdəki qeydin düzgün olmadığını bildiyinə dair birbaşa sübutlar təqdim etməsi, bir qayda olaraq, mümkün olmur. Bu baxımdan üçüncü şəxsin vicdanlı əldə edən olmadığına dair iddianın əsaslılığı yalnız

buna dair düzünə sübutlarla deyil, həmçinin mülkiyyətçinin təqdim etdiyi bu halın mövcudluğu qənaətinə gəlməyə əsas verən dolayı sübutların məcmusu ilə də təsbit oluna bilər.

5. Eyni zamanda məhkəmə tərkibləri arasında vicdanlı əldəetmə ilə bağlı qaydaların daşınmaz əşyanı əvəzsiz əldə edən üçüncü şəxslərə də tətbiq olunub-olunmaması ilə bağlı fərqli hüquqi mövqelər vardır.

6. Göründüyü kimi, qeyd edilən hüquqi məsələlərə dair qanunvericiliyin tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi zərurəti yaranmışdır.

7. MPM-in 418-1-ci maddəsinə əsasən Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibi işə kassasiya qaydasında baxarkən Ali Məhkəmənin digər məhkəmə tərkibinin əvvəllər qəbul etdiyi qərarla müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın tətbiq edilməsini zəruri hesab etdikdə, həmin mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Ali Məhkəmənin mülki və kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət tərkibdə baxılır.

8. Bu məqsədlə Ali Məhkəmənin sədri tərəfindən hazırda işə baxan Mülki kollegiyanın məhkəmə tərkibinin təqdimatı təmin edilərək, hüququn tətbiqi üzrə qeyd edilən mübahisəli hüquqi məsələ Mülki və Kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərin müzakirəsinə çıxarılmış, mübahisəli hüquqi məsələ hüquq ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmış, Martin Lüter adına Halle-Vittenberq Universitetinin professoru Azər Əliyevin və ADA Universitetinin baş müəllimi Nicat Rəsulzadənin birgə rəyi, Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Sərvər Süleymanlının, Ali Məhkəmə yanında Elmi-Məsləhət Şurasının üzvü Əsəd Mirzəliyevin və Vəkillər Kollegiyasının üzvü Arif Əyyubovun yazılı formada əsaslandırılmış rəyləri (amicus curiae rəyi) Ali Məhkəməyə təqdim edilmiş, eyni zamanda xarici dövlətlərin bu məsələlərlə bağlı təcrübələri öyrənilmişdir.

Qərardadın predmeti:

9. Vicdanlılıq prinsipi (latınca "bona fides", yəni xoş niyyət) mülki qanunvericiliyin fundamental prinsiplərindən biri olmaqla, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra - Mülki Məcəllə) bir çox normalarında öz əksini tapmışdır. Bu prinsip mülki hüquqların əldə edilməsi, itirilməsi, onlardan istifadə olunması, öhdəliklərin yaranması, həcmnin müəyyənləşdirilməsi və icrası, əqdin etibarlılığının müəyyən edilməsi, müqavilə şərtlərinin təfsir olunması və sair kimi məsələlərin həllində müxtəlif hüquqi funksiyalar yerinə yetirir.

10. Bu qərardadın predmetini yuxarıda sadalananlardan yalnız daşınmaz əşyalara dair əşya hüquqlarının əldə edilməsində üçüncü şəxslərin vicdanlılığı ilə bağlı mübahisəli hüquqi məsələlər təşkil edir.

Məhkəmə tərkibinin mövqeyi:

11. Əşya hüquqları, şəxsin ona məxsus əşya üzərində birbaşa hakimiyyətini təmin edən və hər kəsə qarşı irəli sürülə bilən hüquqlardır. Bu hüquqlar əşya üzərində təmin etdiyi səlahiyyətlərin həcmi baxımından tam əşya hüququ (mülkiyyət) və məhdud əşya hüquqları (servitut, ipoteka və sair) kimi təsnif edilir.

12. Əsas və fundamental insan hüquqlarından biri kimi mülkiyyət hüququ əşya üzərində tam həcmdə səlahiyyət (sahiblik, istifadə və sərəncam) təmin etdiyindən tam əşya hüququ adlandırılır.

13. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I hissəsinə və 29-cu maddəsinin I və II hissələrinə əsasən Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Hər kəsin

mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz

14. Qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiya insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına təminat verməklə yanaşı, bu hüquqların həyata keçirilməsinə mümkün qanuni və əsaslı müdaxilələri istisna etmir. Lakin hər hansı hüquqa, o cümlədən mülkiyyət hüququna müdaxilə qanuni olmalı, legitim məqsəd daşmalı və mütənasib olmalıdır, yəni cəmiyyətin və ya dövlətin ümumi maraqları ilə fərdin konstitusiya hüquqlarının qorunması arasında ədalətli tarazlığa nail olunmaqla həyata keçirilməlidir (Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsi).

15. Eyni hüquqi mövqe İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) qərarlarında da əks olunmuşdur. Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiyaya dair 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin mühüm tələblərindən biri ondan ibarətdir ki, mülkiyyətdən maneəsiz istifadə hüququna dövlət hakimiyyəti orqanı tərəfindən edilən istənilən müdaxilə qanuni olmalıdır. Qanunilik prinsipi onu da nəzərdə tutur ki, daxili qanunvericiliyin tətbiq edilə bilən normaları kifayət qədər əlçatan, dəqiq olsun və tətbiq edilərkən onların nəticələrini öncədən görmək mümkün olsun. Konvensiya tərəfindən tanınan hüququn və ya azadlığın həyata keçirilməsinə hər hansı müdaxilə qanuni məqsəd daşmalıdır. Mülkiyyətdən maneəsiz istifadə etmək hüququna müdaxilə zamanı cəmiyyətin ümumi maraqları ilə fərdin əsas hüquqlarının müdafiəsi tələbləri arasında "ədalətli balans" gözlənilməlidir. Mülkiyyət hüququnun qanuni məhdudlaşdırılmasında proporsionallıq prinsipinin tələblərinə uyğun olaraq fərdin üzərinə qanunun məqsədlərindən kənar olan artıq yük düşməməlidir.

16. Mülki Məcəllədə təsbit olunmuş vicdanlı əldəetmə institutu əşya hüquqlarına, o cümlədən mülkiyyət hüququna müdaxilənin qanuni əsaslarından birini təşkil edir. Bu institut yalnız əşya hüquqları (mülkiyyət, tikintiyə vərəsəlik, ipoteka və digər) üçün keçərlidir və reyestrə qeydə alınıb-alınmamasından asılı olmayaraq tələb hüquqları (məsələn, daşınmaz əşyanın icarəsi, çoxmənzilli yaşayış binasının tərkib hissəsinə dair podrat müqaviləsi və sair) ilə bağlı münasibətlərə tətbiq olunmur.

17. Əşya hüquqlarının əldə edilməsi baxımından vicdanlılıq dedikdə, vəziyyətin tələb etdiyi bütün diqqətin göstərildiyi halda, hüququn qazanılmasına dair hansısa maneənin varlığının obyektiv olaraq fərqiində olmamaq başa düşülür.

18. Nəzərə alınmalıdır ki, vicdanlı əldəetmə daşınmaz əşyalara dair sərəncamverici əqdlərdə yalnız özgəninkiləşdirənin adına aparılmış reyestr qeydinin əsassızlığı ilə bağlı etibarsızlıq halını aradan qaldırır, əqdin etibarsızlığına səbəb olan digər hüquqazidd hallara isə şamil edilmir. Məsələn, təmsilçinin etibarnaməsi saxta olduğu təqdirdə üçüncü şəxs özünün vicdanlı əldə edən olduğuna istinad edə bilməz. Çünki bu halda əqdin etibarsızlığı özgəninkiləşdirənin adına aparılmış reyestr qeydinin əsassızlığı ilə bağlı olmamışdır.

19. Vicdanlı əldəetmə ilə bağlı qaydalar hüquqi əməliyyatların etibarlı bir şəraitdə daha asan və sürətli realizəsinə şərait yaratmaqla, mülki dövriyyənin sabitliyinin və sürətliliyinin, eyni zamanda mülki hüquq subyektlərinin mənafeələrinin təmin olunmasına, eləcə də əşya hüquqlarından məhrumetmə ilə bağlı risklərinin bölüşdürülməsinə xidmət edir. Belə ki, bu kateqoriya mübahisələr üzrə eyni əşyaya dair qorunmalı iki mənafe olur – həqiqi hüquqi vəziyyətə görə mülkiyyətçinin və vicdanlı əldə edən üçüncü şəxsin mənafeyi. Onlardan biri üçün əşyaya olan hüququnu itirmək təhlükəsi qaçılmazdır.

20. Əşya hüquqları qazanmaq istəyən şəxs dövlət reyestrinə etimad etsə də, bəzi hallarda əldə olunan hüquqlar müəyyən risklərlə müşayiət olunur. Təcrübədən görünür ki, hətta hər şeydən xəbərsiz, əvvəlcədən sayıqlıq göstərmək imkanı olmayan, əşyaya sərəncam verilməsinə dair hər hansı şəkildə iradəsini ifadə etməmiş mülkiyyətçi də hüququndan məhrum olmaq riski ilə üzləşə bilər. Belə hallarda əsl mülkiyyətçi ilə müqayisədə üçüncü şəxsin riskləri idarə etmək imkanları daha genişdir. Çünki üçüncü şəxs əşya hüququnu əldə etməzdən öncə hüquqi araşdırma aparmaq, dövlət reyestrinin məlumatlarını yoxlamaq və əlavə təminatlar

tələb etmək imkanına malikdir. Beynəlxalq təcrübə də göstərir ki, əşya hüquqları əldə edən şəxslər bu riskləri müxtəlif hüquqi və maliyyə vasitələri, o cümlədən sığorta mexanizmləri vasitəsilə minimallaşdırırlar.

21. Risklərin hansı qaydada bölüşdürülməsi, yəni riskin mülkiyyətçinin, yoxsa əldə edən vicdanlı şəxsin üzərində qalacağı ilə bağlı seçim isə qanununvericiliyə aid olmaqla, daşınar və daşınmaz əşyalara münasibətdə onların xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla fərqli hüquqi tənzimləmələr nəzərdə tutulmuşdur.

22. Daşınmaz əşyalar mülki dövriyyədə yüksək iqtisadi dəyərə malik olmaqla mülki hüquq münasibətlərində mühüm yer tutur. Bu xüsusiyyətlər nəzərə alınaraq, qanunvericilikdə həmin əşyaların dövriyyəsi ilə bağlı xüsusi hüquqi təminat mexanizmləri müəyyən edilmişdir. Belə mexanizmlərə daşınmaz əşyalara dair müqavilələrin notariat qaydasında bağlanması, daşınmaz əşyalar üzərində hüquqların dövlət reyestrinin aparılması və bu reyestrə olan etimadın qorunması daxildir.

23. Bu mexanizmlərin mövcudluğu daşınmaz əşya üzərində hüquqların açıqlığını və hüquqi müəyyənliyi təmin edir. Bunun nəticəsi olaraq, mülki dövriyyə iştirakçıları dövlət reyestrinin məlumatlarının həqiqiliyinə və tamlığına etimad edir və qanunvericilik, bir qayda olaraq, həmin reyestrə güvənərək əşyanı vicdanlı əldə edən şəxslərin hüquqlarının qorunmasını təmin edir. Əks halda daşınmaz əşyaların dövriyyəsi qeyri-sabit, riskli və etibarsız bir mühitdə həyata keçirilə bilər ki, bu da bütövlükdə iqtisadi münasibətlərin inkişafına mənfi təsir göstərir. Belə ki, əgər daşınmaz əşyalar üzərində hüquqların dövlət reyestrinə etimad prinsipi pozularsa, bu hal təkcə ayrı-ayrı hüquq münasibətlərinə deyil, bütövlükdə mülki dövriyyənin sabitliyinə ciddi mənfi təsir göstərir, mülki dövriyyə iştirakçıları üçün hüquqi müəyyənlik zəifləyər və hər bir əqd üzrə əlavə yoxlamaların aparılması zərurəti yaranar ki, bunun nəticəsində əməliyyatların həyata keçirilməsi çətinləşərək daha çox resurs tələb edər. Bu isə şəxsləri daşınmaz əmlak bazarında iştirakdan çəkindirir və investisiya aktivliyinin azalmasına səbəb ola bilər.

24. Daşınmaz əşyalarla bağlı müqavilələrin notariat qaydasında təsdiq edilməsi tələbi bu əşyalara sərəncam verilərkən mülki hüquq subyektlərini daha diqqətli olmağa sövq etməklə yanaşı, bağladıkları əqdin etibarlılığına dair əlavə bir təminat vermiş olur.

25. Sözügedən mübahisəli hüquq münasibətlərində, adətən, üç subyekt iştirak edir: 1) həqiqi hüquqi vəziyyətə görə mülkiyyətçi (əsl mülkiyyətçi); 2) daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində mülkiyyətçi kimi görünən şəxs (özgəninkiləşdirən); 3) sonuncudan əşya hüquqlarını əldə edən üçüncü şəxs. Vicdanlılığın qorunması bu subyektlərdən yalnız üçüncü şəxslərə münasibətdə tətbiq olunan qaydadır. Belə ki, onlardan yalnız üçüncü şəxs hüquqlar barədə reyestrin həqiqiliyi prezumpsiyasına etimad edərək əşyanı əldə edir və qanun da bu etimadın qorunmasını təmin edir.

26. Bununla belə, vicdanlı üçüncü şəxs statusu hüquq münasibətlərinin konkret mərhələsi və subyektlərin qarşılıqlı hüquqi vəziyyəti nəzərə alınmaqla qiymətləndirilməlidir. Belə ki, hüququndan məhrum olmuş mülkiyyətçi də həmin əşyaya dair əvvəlki hüquqi münasibətlər çərçivəsində öz hüquqi sələflərinə münasibətdə vicdanlı üçüncü şəxs qismində çıxış edə bilər. Bu baxımdan vicdanlı əldə etmə institutunun məqsədi yalnız sonrakı əldə edəni qorumaqdan ibarət olmayıb, bütövlükdə mülki dövriyyədə hüquqi müəyyənliyin, dövlət reyestrinə etimad prinsipinin təmin edilməsinə və mülkiyyət hüququnun müdafiəsinə xidmət edir.

27. Daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət hüququnu öz iradəsindən kənar itirmiş şəxslər bu hüququn müdafiəsi məqsədi ilə Mülki Məcəllənin 141.1 maddəsində nəzərdə tutulmuş iddia tələbi ilə məhkəməyə müraciət edə bilərlər. Belə iddiaların predmetini daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində aparılmış qeydə düzəliş edilməklə mülkiyyət hüququnun onun adına bərpası təşkil edir. Əsl mülkiyyətçi əşyaya sahiblikdən də məhrum olduğu halda, Mülki Məcəllənin 157.2-ci maddəsinə uyğun olaraq əşyanın özgəsinin qanunsuz sahibliyindən geri tələb olunmasını da tələb edə bilər.

28. Reyestr qeydinin ləğv edilməsi və ya etibarsız sayılması barədə, habelə onun əsasında duran əqdin etibarsızlığına dair tələb mahiyyətə əsaslı olmayan qeydiyyatın düzəldilməsi

barədə iddiadır və onun predmetini hüququ pozulmuş şəxsin mənafeyi (subyektiv hüququ) təşkil edir. Bu mənafeyin təmin olunması üçün irəli sürülən tələblərin hansı formada (ləğv, etibarsızlıq, silinmə və sair) ifadə olunmasından asılı olmayaraq, iddianın predmeti dəyişmir, belə tələblərin hər biri eyni predmet (daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindəki qeyddə düzəlişin aparılması) hesab edilir.

29. Bu baxımdan iddia tələblərinin əşyaya dair daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindəki qeydə düzəliş edilməsi, yəni iddiaçının adına qeydin bərpa edilməsi şəklində qaldırılması yetərlidir. Bununla bağlı ayrıca tələb qoyulmasa da, məhkəmə əşyaya dair bağlanmış bütün əqdlərin etibarlılığını yoxlamalıdır. Bunun üçün iddiaçı əşyaya dair bağlanmış əqdlərin tərəflərini iş üzrə cavabdeh qismində göstərməli, əks halda məhkəmə həmin şəxsləri cavabdeh qismində cəlb etməyi iddiaçıya təklif etməli, sonuncu razılıq vermədikdə isə öz təşəbbüsü ilə müstəqil tələb irəli sürməyən üçüncü şəxs qismində işə cəlb etməlidir. Göstərilən tələblər üzrə daşınmaz əmlakın dövlət reyestrini aparan orqanın cavabdeh qismində işə cəlb edilməsi tələb olunmur.

30. İrəli sürülən tələblərdə hər hansı natamamlıq olduqda məhkəmə, işi məhkəmədə baxılmağa hazırlayarkən bu halları MPM-in 14.1 və 167.1-ci maddələrinə uyğun qaydada tərəflərlə müzakirə etməli, zərurət olduqda iddia tələbinin dəqiqləşdirilməsi barədə təklif verməli və dəqiqləşdirmənin nəticələrini məhkəmənin iclas protokolunda aydın şəkildə əks etdirməlidir.

31. Bu iddia tələblərinə baxılarkən məhkəmələr tərəfindən Mülki Məcəllənin daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət (tam əşya) hüquqlarının əldə edilməsi ilə bağlı 139, 139-1.1.3, 140, 144, 146, 148.2 və 149.2-ci maddələri nəzərdən keçirilməli və aşağıdakı şərtlər üzrə yoxlama aparılmalıdır: 1) iddiaçının həqiqi hüquqi vəziyyətə görə mülkiyyət hüququnun olması (əşyaya dair ləğv edilmiş reyestr qeydinin mövcudluğu, vərəsəlik hüququnun olması və digər); 2) üçüncü şəxsin adına daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatın mövcudluğu; 3) üçüncü şəxslə bağlanmış etibarlı dövryyə əqdinin mövcudluğu; 4) əşyanı üçüncü şəxsə özgəninkiləşdirənin adına reyestr qeydinin əsaslı olub-olmadığı; 5) qeyd əsassız olduqda, əldə edən üçüncü şəxsin vicdanlı olub-olmadığı.

32. Birinci şərt iddiaçının bu tələb üzrə iddia qaldırmaq üçün subyektiv hüququnun olub-olmadığını müəyyən edir. Bu şərtin ödənilməməsi digər şərtlərin yoxlanılmasına keçilmədən iddianın rədd edilməsi üçün əsasdır.

33. İkinci şərtin mövcudluğu müəyyən edilmədikdə üçüncü şəxsin mülkiyyət hüququnu əldə etmədiyi qənaətinə gəlinir. Belə ki, daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət və sair əşya hüquqları müstəsna hallar xaricində dövlət reyestrində qeydiyyatın aparıldığı andan əmələ gəlir (Mülki Məcəllənin 14.3, 139.1 və 178.1-ci maddələri).

34. Bəzi hallarda üçüncü şəxslə daşınmaz əşyaya dair müqavilə bağlansa da, o, həmin müqavilədən irəli gələn hüququnu rəsmi reyestrə qeydə aldırmadığından mülkiyyət hüququnu əldə edə bilmir. Belə olan halda, üçüncü şəxs mülkiyyəti qazanmadığından və qanunla yalnız mülkiyyət hüququ əldə etmiş vicdanlı şəxslərin hüquqları qorunduğundan iddia tələbi üzrə üçüncü şəxsə münasibətdə araşdırma yekunlaşdırılmalıdır.

35. Təcrübədən görünür ki, bəzən məhkəmələr səbəbindən asılı olmayaraq, hüququnu qeydə aldırmamış üçüncü şəxslərin bağladıkları əqdləri Mülki Məcəllənin 358-ci maddəsinə istinadən (saticının sərəncam səlahiyyətinin olmaması əsası ilə) etibarsız hesab edirlər. Halbuki bu əqd sərəncam əqdi olmayıb, borclunun öhdəliyini yaradan borclandırıcı əqddir. Üçüncü şəxs həmin əqddən irəli gələn tələb hüquqlarını, o cümlədən öhdəliyin icra edilməməsindən doğan zərərin əvəzinin ödənilməsini borcludan tələb edə bilər. Bu hüquq münasibətlərinin mübahisəli daşınmaz əşyanın mülkiyyətçisinin mənafeələrinə hər hansı təsiri yoxdur. Odur ki, bu halda məhkəmələr həmin əqdlərin göstərilən əsasla etibarsızlığı tələbini rədd etməklə, müqavilənin digər tərəfinə qarşı öhdəlik hüquq münasibətləri çərçivəsində tələb irəli sürmək hüququnu üçüncü şəxsə izah etməlidirlər.

36. İkinci şərt ödənilmədiyi halda üçüncü şərtin, yəni üçüncü şəxslə bağlanmış qanunda nəzərdə tutulmuş etibarlılıq şərtlərinə cavab verən mülki dövryyə əqdinin mövcudluğu

yoxlanılmalıdır.

37. İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, iqtisadi cəhətdən bir-birindən asılı olan eyni mənafeədən çıxış edən şəxslər arasında mülkiyyətin keçidinin baş verməsi mülki dövriyyə kimi qəbul edilmir. Belə ki, mülki dövriyyəni təmsil edə bilmək üçün əldə edən üçüncü şəxslə özgəninkiləşdirən arasında belə bağlılıq olmamalıdır. Bu hallara nümunə kimi ailə üzvləri və hüquqi şəxsin iştirakçıları arasında bağlanan əqdləri göstərmək olar. Bununla belə, həmin şəxslər bir-birindən iqtisadi cəhətdən müstəqil olduqda isə daşınmaz əşyanın özgəninkiləşdirilməsinə dair onlar arasında bağlanmış əqdlər dövriyyə əqdi kimi çıxış edə bilər. Bu səbəbdən dövriyyə əqdinin olub-olmaması hər bir konkret hala münasibətdə müstəqil olaraq müəyyən edilməlidir.

38. Etibarlılıq şərtləri isə bir müqavilənin əsaslı hüquqi nəticələr yaratmasını təmin edən tələblərdir. Etibarsızlığı yaradan səbəblər baxımından onun aşağıdakı növləri fərqləndirilir: əhəmiyyətsiz əqdlər (məsələn, məcburi formaya uyğun olmaması, uydurma və ya yalan olması, əqdin məzmununun mümkünəz olması), mübahisə edilən əqdlər (məsələn, iradə ifadələrinin zədələnməmiş olması), müvafiq razılığın olmamasına görə etibarsız olan əqdlər (məsələn, yetkinlik yaşına çatmayanların qanuni nümayəndələrinin razılığı olmadan əşyaya sərəncam verməsi) və məhkəmə qərarı ilə etibarsız sayılan əqdlər (məsələn, hərəracın qanunsuzluğu).

39. Nəzərə alınmalıdır ki, vicdanlı əldəetmə ilə bağlı mübahisələr üzrə əsl mülkiyyətçi əşyaya dair üçüncü şəxsin bağladığı müqavilənin yalnız əhəmiyyətsizlik səbəbi ilə etibarsızlığı barədə tələb irəli sürmək üçün subyektiv hüquqa malikdir. O, üçüncü şəxslə bağlanmış müqavilənin tərəfi olmadığından onların iradə ifadələrinin zədələnməsindən çıxış edərək, əqdi mübahisələndirə bilməz.

40. Bu mübahisələr üzrə məhkəmə təcrübəsində ən çox rast gəlinən etibarsızlıq halı uydurma əqdlərlə bağlıdır.

41. Mülki Məcəllənin 340.1-ci maddəsinə əsasən uydurma əqd ona uyğun hüquqi nəticələr yaratmaq niyyəti olmadan yalnız görünüş üçün bağlanmış əqddir. Uydurma əqd əhəmiyyətsizdir. Normanın məzmunundan göründüyü kimi, uydurma əqd reallıqda heç bir hüquqi nəticə (hüquq və öhdəlik) əmələ gətirmək niyyəti olmadan, sırf görünüş üçün bağlanan əqddir. Bu halda əqdin tərəfləri özləri üçün hüquq və öhdəliklər yaratmağı arzu etmir, əksinə belə nəticənin əmələ gəlməməsi barədə öz aralarında razılığa gəlmiş olurlar. Uydurma əqd, bir qayda olaraq, başqalarını (üçüncü şəxsləri) aldatmaq və həqiqətdə olmayan hüquq və öhdəlikləri sanki varmış kimi göstərmək məqsədilə bağlanır.

42. Qeyd olunan dispoziisiya şərtləri əsasında əqdin həqiqətən arzu edilən hüquqi nəticəni yaratmaq niyyəti ilə, yoxsa belə niyyət olmadan başqa məqsədlərlə bağlandığı aydınlaşdırılmalıdır. Təcrübədən görünür ki, bu kateqoriya mübahisələr üzrə uydurma əqdlər əsasən "vicdanlı əldə edən görüntüsü" yaratmaqla əşyanın mülkiyyətçiyə qayıtmasının qarşısını almaq məqsədilə rəsmiləşdirilir.

43. Belə uydurma əqdlər üzrə "vicdanlı əldə edən görüntüsü" yaratmaq niyyəti aşağıda qeyd olunan faktların mövcudluğu ilə müəyyənləşdirilə bilər:

- əldə edənə əqdin qarşı tərəfi arasında əlbirliyə işarə edən qohumluq, dostluq, asılılıq və ya digər yaxınlıq münasibətlərinin olması;
- buna dair ağlabatan əsaslar olmadan əşya ilə bağlı müqavilənin həqiqi bazar dəyərindən dəfələrlə aşağı qiymətlə rəsmiləşdirilməsi;
- buna dair ağlabatan əsaslandırma olmadan əldə edənin müqavilənin bağlanmasından öncə və ya sonra əşyaya şəxsən (və ya nümayəndəsi və ya qohumu vasitəsilə) baxış keçirməməsi, əşyanın xüsusiyyətləri barədə məlumatsız olması;
- buna dair ağlabatan əsaslandırma olmadan əşyanın üçüncü şəxsin sahibliyinə verilməməsi, onun da əşyaya yiyələnməklə bağlı real cəhdlərinin olmaması, əşyanın yeni hüquqi əsaslar olmadan əsl mülkiyyətçinin sahibliyində qalmaqla davam etməsi;
- əldə edənin real alıcılıq qabiliyyətini istisna edən maddi vəziyyətinin və həyat şəraitinin onun adına rəsmiləşmənin formal olmasına işarə etməsi;
- buna dair ağlabatan əsaslar olmadan əşyanın dəyərinin notariusun depozit hesabına

satıcı və ya onun təmsilçisi tərəfindən qoyulması və ya vəsaitin alıcının özü tərəfindən geri götürülməsi;

- cavabdehin həqiqi niyyətinin olmasına dair istinad etdiyi mühüm halların məhkəmə araşdırmasında təkzib olunması;
- əldə edənin əşyaya həqiqi marağının olmamasına işarə edən davranışları (lazımı qaydada məlumatlandırılmasına baxmayaraq, buna dair ağlabatan əsaslar olmadan məhkəmə proseslərinə gəlməməsi, ona qarşı verilmiş iddia ərizəsinə etiraz etməməsi, əleyhinə çıxarılmış məhkəmə aktlarından şikayət verməməsi və sair);
- əqdin görünüş üçün bağlandığına əsas verən digər hallar.

44. Əksər hallarda bu faktlardan yalnız birinin mövcudluğu əqdin görünüş üçün bağlanması qənaətinə gəlmək üçün kifayət etmir. Məsələn, əşyanın həqiqi dəyərindən aşağı qiymətə əldə edilməsinə dair təkbaşına halın mövcudluğu əqdin uydurma olmasının təsdiqi üçün yetərli deyil. Əks yanaşma Mülki Məcəllənin müqavilə azadlığına və müqavilə qiymətinin tərəflərin razılaşması ilə müəyyənləşdirilməsinə dair 390 və 398.1-ci maddələrinin tələblərinə zidd olardı. Bu baxımdan, məhkəmə iş üzrə bütün faktiki halları ayrı-ayrılıqda deyil, onların qarşılıqlı əlaqəsini nəzərə almaqla, sübutların məcmusu əsasında qiymətləndirməlidir. Xüsusilə dolayı sübutlara əsaslanarkən bu sübutlar bir-birini tamamlamalı, uzlaşmalı və alternativ izahları istisna edən vahid məntiqi sistem yaratmalı, yəni onlar məcmu şəkildə yalnız bir nəticəyə - əqdin uydurma olması qənaətinə aparmalıdır. Bununla yanaşı, istisna hallarda elə bir yeganə faktın mövcudluğu da mümkün ola bilər ki, bu, özü-özlüyündə digər ağlabatan izahları aradan qaldıraraq mübahisə üçün həlledici əhəmiyyət kəsb etsin. Məsələn, alıcının real alıcılıq qabiliyyətini istisna edən maddi durumunun və həyat şəraitinin həddindən artıq ağır olmasına baxmayaraq, kifayət qədər yüksək dəyəri olan qeyri-yaşayış sahəsi əldə etməsi və bunun formal olmamasına dair hər hansı ağlabatan əsaslandırma verə bilməməsi.

45. Bu qaydada aparılan qiymətləndirmə əsasında əqdin uydurma olması təsdiq edilərsə, məhkəmə digər şərtlərin yoxlanılmasına keçmədən araşdırmanı yekunlaşdırmalı və reyestrdə üçüncü şəxsin adına aparılmış qeydin ləğvi barədə iddia onunla bağlanmış müqavilənin etibarsız (əhəmiyyətsiz) olması səbəbindən təmin edilməlidir.

46. Əqdin digər əsaslarla etibarsız sayılması hallarında da (əqdi bağlayan şəxsin anlaqlı olmaması, qanunla müəyyən edilmiş formaya riayət edilməməsi və sair) məhkəmə əvvəlki bənddə ifadə olunmuş yanaşmaya uyğun qərar qəbul etməlidir.

47. Dördüncü şərt əşyanı özgəninkiləşdirənin adına reyestr qeydinin əsaslı olub-olmamasıdır. Bu şərt üçüncü şəxslə əqd bağlanarkən reyestrə adı görünən həmin şəxsin həqiqi hüquqi vəziyyətə görə mülkiyyətçi olmaqla, əşyaya sərəncam vermək səlahiyyəti ilə bağlıdır.

48. Bu şərtin yoxlanılması zamanı nəzərə alınmalıdır ki, vicdanlı əldəetmə yalnız dövlət reyestrində özgəninkiləşdirənin adına aparılmış qeydə etimad etmiş üçüncü şəxslərin hüquqlarını qoruyur. Ona görə də, bu növ mübahisələr üzrə əvvəlcə özgəninkiləşdirənin adına daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində əşyaya dair qeydin olub-olmadığı yoxlanılmalıdır. Bu problemə daha çox dövlət reyestrində qeydə alınmamış əşyalara dair müqavilələrin (məsələn, çoxmənzilli yaşayış binasının tərkib hissəsinə dair podrat müqavilələri) bağlanması zamanı təsadüf edilir. Bu zaman alıcı rəsmi reyestrə qeydə alınmamış əşyanı yazılı müqavilə əsasında əldə etdiyindən reyestrə etimada əsaslanan vicdanlı əldəetmə halı yaranmır. Bəzən məhkəmə təcrübəsində səhvən həmin müqavilələr üzrə də əldə edənin vicdanlılığı məsələsi araşdırılır, halbuki yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, qanunverici vicdanlılıq institutu ilə yalnız reyestrdəki qeydə etimad edən üçüncü şəxslərin hüquqlarını qoruyur.

49. Əşyanı özgəninkiləşdirənin səlahiyyəti yoxlanılarkən Mülki Məcəllənin 178.5-ci maddəsinin tələbləri də nəzərə alınmalıdır. Belə ki, həmin maddəyə əsasən, əgər daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində əsassız qeydə alınmış mülkiyyətçi qeydəalmanın əsassız olduğunu bilməyərək, torpaq sahəsinə 10 il ərzində fasiləsiz və etirazsız sahiblik etmişsə, həmin şəxs bu torpaq sahəsinin mülkiyyətçisi sayılır. Bu baxımdan daşınmaz əşyaya sərəncam verən,

reyestr qeydi əsassız olan şəxs bu maddənin tələbinə uyğun mülkiyyət hüququnu əldə etdikdən sonra üçüncü şəxsə özgəninkiləşdirərsə, bu zaman onun reyestr qeydi əsaslı hala gəldiyindən əşyaya sərəncam vermək səlahiyyəti də əmələ gəlmiş olur və artıq digər şərtlərin yoxlanılmasına zərurət qalmır. Çünki bu zaman hər hansı hüquqazidlik halı yoxdur, yəni üçüncü şəxsin etimad etdiyi reyestr qeydi əsaslıdır.

50. Daşınmaz əşyaya sərəncam vermək səlahiyyəti bir qayda olaraq onun mülkiyyətçisinə məxsusdur. Daşınmaz əşyanın mülkiyyətçisi ilə bağlı qanuni prezumpsiyaya (ehtimala) görə, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində adına qeydiyyat aparılmış şəxs əşyanın mülkiyyətçisi hesab olunur (Mülki Məcəllənin 139 və 178.1-ci maddələri). Digər prezumpsiya daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindəki qeydin həqiqiliyi ilə bağlıdır. Mülki Məcəllənin 140-cı maddəsinin birinci cümləsinə əsasən əşyanın mülkiyyətçisinə dair qeyd əksi sübuta yetirilməyincə həqiqi hesab olunur. Bununla belə, əsl mülkiyyətçi bu prezumpsiyanın əksini, yəni həmin qeydin əsassız aparıldığını, bu səbəbdən əşyaya sərəncam verənin buna əslində səlahiyyətinin olmadığını iddia və sübut edə bilər. Sübut etdiyi halda, əsl mülkiyyətçinin mülkiyyət hüququ qorunmaqla, onun adına olan reyestr qeydi bərpa olunur.

51. Bununla belə, əşyanın üçüncü şəxslərə özgəninkiləşdirildiyi hallarda özgəninkiləşdirənin adına reyestrdəki qeydin əsassızlığının sübuta yetirilməsi əsl mülkiyyətçinin hüququnun bərpası üçün yetərli olmur. Bu zaman iddiaçı Mülki Məcəllənin 140-cı maddəsinin ikinci cümləsində nəzərdə tutulmuş prezumpsiya baxımından əlavə olaraq beşinci şərti, yəni əşyanı əldə edən üçüncü şəxsin vicdanlı olmadığını da sübut etməlidir. Belə ki, həmin normaya əsasən əqd əsasında özgəninkiləşdirənin adına qeydiyyatla alınmış hər hansı bir hüququ əldə edən şəxsin xeyrinə reyestrdəki qeyd, bu qeydə dair etirazın reyestrə daxil edildiyi və ya əldə edən şəxsin qeydin qeyri-dəqiq olmasını bildiyi hallar istisna olmaqla, həqiqi hesab edilir.

52. Həmin Məcəllənin 148.2 və 149.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuşdur ki, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindəki qeydə əsaslanaraq mülkiyyət hüququ və ya daşınmaz əmlaka başqa hüquqlar əldə etmiş hər bir şəxsin bu hüquqları müdafiə edilməlidir. Əgər daşınmaz əmlaka hüquqların qeydiyyatı əsassızdırsa və ya əgər düzgün qeydiyyat əsassız çıxarılmışsa və ya dəyişdirilmişsə, bunun nəticəsində daşınmaz əmlaka olan hüquqlarına toxunulmuş istənilən şəxs qeydiyyatın çıxarılması və ya dəyişdirilməsi haqqında iddia qaldıra bilər. Bunun nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsi üçün tələblərin irəli sürülməsi istisna edilmir. Bu zaman vicdanlı üçüncü şəxslərin qeydiyyatla əlaqədar əldə etdikləri hüquqları saxlanılır.

53. Göründüyü kimi, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində aparılmış qeydiyyat əsassız olsa belə, Mülki Məcəllənin 140-cı maddəsinin ikinci cümləsində nəzərdə tutulmuş istisnalar xaricində bu qeydə əsaslanaraq, əşya hüquqları əldə etmiş vicdanlı şəxslərin hüquqları qanunla qorunur.

54. Həmin maddədə daşınmaz əşyanı əldə edən üçüncü şəxsin vicdanlı hesab edilməsini istisna edən iki əsas nəzərdə tutulmuşdur:

- 1) özgəninkiləşdirənin adına aparılmış qeydə dair reyestrə etirazın daxil edilməsi;
- 2) əldə edənin reyestr qeydinin qeyri-dəqiq olduğunu bilməsi.

55. Daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində aparılmış qeydə etirazın mövcudluğu əldə edənin vicdanlılığını birbaşa istisna edir. Yəni özgəninkiləşdirənin adına aparılmış qeydə dair reyestrə etiraz daxil edildiyi halda, hər hansı şərtədən, o cümlədən üçüncü şəxsin bu barədə məlumatlı olub-olmamasından asılı olmayaraq, əşya üzərində həqiqi mülkiyyətçinin hüquqları qorunmaqla, üçüncü şəxsin vicdanlılığı istisna olunur.

56. Belə ki, reyestrə etiraz daxil edilməsi institutu preventiv müdafiə vasitəsi kimi nəzərdə tutulmuşdur. Bu mexanizm vasitəsilə həqiqi mülkiyyətçi qabaqlayıcı tədbir kimi reyestrə əşyaya dair aparılmış əsassız qeydə etiraz daxil etdirməklə öz hüquqlarını gələcək risklərdən müdafiə etmiş olur. Bu institutun məqsədi mülkiyyətçinin hüquqlarının effektiv müdafiəsini təmin etmək, daşınmaz əşyanın üçüncü şəxslərə özgəninkiləşdirilməsi risklərinin qarşısını almaq və mümkün məhkəmə mübahisələri zamanı onu ağır sübutetmə yükündən azad

etməkdən ibarətdir. Ona görə də, reyestrə etiraz daxil etmiş mülkiyyətçi ilə bunu etməyən mülkiyyətçiyə eyni münasibət göstərilməsi bu institutun mahiyyətinə zidd olardı.

57. İkinci əsasla bağlı qeyd olunmalıdır ki, daşınmaz əşyalar üzərində hüquqi vəziyyətin üçüncü şəxslərə açıqlanması daşınarlarda olduğu kimi əşyaya faktiki malik olmaqla deyil, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindəki qeydiyyatla təmin olunur. Bu səbəbdən daşınar əşyalara sərəncam verən şəxsin buna səlahiyyətli olmadığını əldə edən bilməsi ilə yanaşı, hal və şəraitə görə bilməli olması da vicdanlılığı aradan qaldırdığı halda (Mülki Məcəllənin 182.1-ci maddəsi), daşınmaz əşyalarda ikinci əlamət nəzərdə tutulmamışdır.

58. Məhkəmə təcrübəsindən görünür ki, əldə edən reyestr qeydinin qeyri-dəqiq olduğunu bildiyinin sübuta yetirilməsi hər zaman asan olmur. Belə ki, mülki hüquq münasibətlərində "vicdanlılıq prezumpsiyadır" qaydası tətbiq olunur. Yeni əşyanı əldə edən vicdanlı olduğu ehtimal edilir. Ona görə də, vicdanlılığın qorunması qaydasından yararlanan şəxs özünün vicdanlı olduğunu sübut etmək vəzifəsindən azaddır. Onun vicdanlı olmadığını sübuta yetirmək bundan fayda əldə edəcək tərəfin, yəni bunu iddia edən üzərinə düşür.

59. İddiaçı (əsl mülkiyyətçi) reyestrə adına əsassız qeydiyyat aparılmış şəxslə üçüncü şəxs arasındakı sövdələşmədə iştirak etmədiyindən, onun üçüncü şəxsin reyestrdəki qeydin düzgün olmadığını bildiyinə dair birbaşa sübutlar əldə etməsi əksər hallarda çətin olur. Bununla bağlı irəli sürdüyü dəlillər və sübutlar isə dolayı xarakter daşımaqla, əksər hallarda üçüncü şəxsin həmin halı (maneəni) bildiyini birbaşa təsdiq edə bilmir. Üçüncü şəxs isə "vicdanlı əldə edən görüntüsü" yaratmaq məqsədilə bağlanan uydurma əqdlərdən fərqli olaraq əşyanı əldə etməklə bağlı həqiqi niyyəti olsa da, buna dair hüquqi maneəni (qeydin əsassızlığını) bildiyini adətən gizlədir.

60. Bu baxımdan mübahisənin həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən hallara münasibətdə sübutetmə yükü və standartları ilə bağlı aşağıdakıların qeyd olunması zəruridir.

61. Məlum olduğu kimi, mülki prosesdə sübut edilməli faktla sübut arasında bağlılığa görə sübutların iki növü fərqləndirilir: birbaşa sübutlar və dolayı sübutlar.

62. Birbaşa sübutlar sübut edilən faktla birmənalı bağlıdır, yəni həmin faktın varlığı (və ya yoxluğu) barədə güvənli nəticə çıxarmağa əsas verir (məsələn: tərəflərin imzaladığı təhvil-təslim aktı əşyanın verilməsini təsdiq edən düzünə sübutdur). Dolayı sübutlar isə sübut edilən fakt haqqında ehtimalla bir neçə nəticə çıxartmağa imkan verən sübutlardır. Onlar faktın varlığını ehtimal etməyə əsas verir.

63. Dolayı sübutlardan o vaxt istifadə edilir ki, iş üzrə düzünə sübutlar ümumiyyətlə və ya kifayət qədər olmur. Bundan əlavə, birbaşa sübutlarda olan məlumatların həqiqiliyi mübahisələndirildiyi hallarda da dolayı sübutların istifadəsi qaçılmaz olur. Dolayı sübutlardan istifadə edilən zaman faktla bağlı bütün sübutlar birgə tədqiq olunmalıdır. Çünki hər bir dolayı sübut bir neçə versiya əsasında və bir neçə ehtimalla nəticəyə gəlmək imkanı yaradır.

64. Əldə edən bildiyini sübut etmək üçün bu sübutların məcmusu elə xarakter daşmalıdır ki, onun qeydin əsassız olduğunu bilməsindən ("əldə edən bilirdi") başqa qənaətə gəlmək və bu qənaəti hər hansı ağılabatan alternativ izahlarla zəiflətmək mümkün olmasın. Başqa sözlə, həmin sübutlar yalnız bir nəticəyə - əldə edən bilməsi faktına aparmalı, hakimdə bu haqda qəti və birmənalı qənaət formalaşdırmalıdır.

65. Bu baxımdan məhkəmələr dolayı sübutlar əsasında nəticəyə gələrkən aşağıdakı şərtləri nəzərə almaqla onları birlikdə qiymətləndirməlidirlər:

- əsasən bir yox, bir neçə dolayı sübut olmalıdır;
- həmin sübutların mötəbərliyi şübhə doğurmamalıdır;
- sübutlar bir-birini təsdiq etməli, tamamlamalı və bir-birilə uzlaşmalıdır;
- onlar məcmu şəkildə sübut olunan faktın varlığı barədə birmənalı nəticə çıxarmağa əsas verən sistem yaratmalıdır.

66. Vicdanlılığın yoxlanılması zamanı da birbaşa sübutlar olmadığı halda, dolayı sübutetmə konsepsiyasından çıxış edilərək, əldə edən qeydin əsassız olmasını bildiyi qənaətinə gəlinə

bilər. Belə qənaət isə öz növbəsində bu qərardadın 43-cü bəndində sadalanan, habelə digər əhəmiyyətli faktların sübut olunması ilə formalaşdığından həmin faktların mövcudluğunu təsdiq edən sübutlar əldə edənə bildiyi faktına münasibətdə dolayı sübutlar qismində çıxış edir. Belə ki, bu qərardadın 43-cü bəndində sadalanan faktların əksəriyyəti həm də əldə edənə vicdanlılığının yoxlanılması zamanı reyestrə qeydin əsassızlığını bildiyinə işarə edən faktlardır. Sadəcə olaraq, yuxarıda qeyd edildiyi kimi "vicdanlı əldə edən görüntüsü" yaratmaq məqsədilə bağlanan uydurma əqdlərdən fərqli olaraq bu halda üçüncü şəxsin əşyanı əldə etməklə bağlı həqiqi niyyəti olsa da, buna dair hüquqi maneəni (qeydin əsassızlığını) bildiyini gizlədir.

67. Qanunvericiliyin əsl məqsədi isə ilk baxışda formal olaraq vicdanlı görünən şəxsi deyil, həqiqətən vicdanlı olan şəxsi qorumaq olduğuna görə, mübahisənin səthi şəkildə araşdırılması və ya formal yanaşma əsasında həlli qəbul edilməzdir. Əks yanaşma həm mülkiyyətlə bağlı konstitusion hüquqi qorunma mexanizminə, həm də vicdanlı əldə etmə institutunun mahiyyətinə zidd olmaqla yanaşı, subyektləri hüquqazidd niyyət və əməllə başqalarının mülkiyyət hüquqlarını pozaraq haqsız əmlak nemətləri əldə etməyə sövq və təşviq edə bilər.

68. Vicdanlılığın qiymətləndirilməsi zamanı o da nəzərə alınmalıdır ki, doktrina vicdanlılıq obyektiv və subyektiv meyarlara görə qiymətləndirilir. Obyektiv vicdanlılıq hüquq münasibətlərində iştirak edən şəxsdən gözlənilən çoxluğun qəbul etdiyi dürüst niyyət və düşüncə standartına uyğun hərəkəti nəzərdə tutur. Subyektiv vicdanlılıq isə konkret şəxsin hüquqi vəziyyətə dair bu standartdan kənar olsa da, qanunsuzluğu bilməməsi və ya bilməli olmaması ilə xarakterizə olunan özünəməxsus dürüst niyyət və düşüncəsini ehtiva edir.

69. İddiaçı tərəfindən təqdim edilən dolayı sübutların mövcudluğu halında əşyanı əldə edən üçüncü şəxs də prosessual fəallıq göstərməklə, həmin hallara dair öz münasibətini bildirər, onun vicdanlılığını şübhə altına almayan ağlabatan səbəbləri və bununla bağlı sübutları məhkəməyə təqdim edə bilər.

70. Beləliklə, bu kateqoriya işlər üzrə birbaşa sübutların olmadığı halda, dolayı sübutlar əsasında yuxarıda göstərilən qaydada qiymətləndirmə aparılmaqla, üçüncü şəxsin reyestrdəki qeydin düzgün olmadığını bildiyi nəticəsinə gəlmək olar. Bu zaman məhkəmənin gəldiyi nəticə aydın və sistemli şəkildə əsaslandırılmalı və anlaşılan olmalıdır. Əks yanaşma iddiaçını prosessual baxımdan mümkünsüz və həddən artıq ağır sübut etmə yükü altında qoymuş olar.

71. Əldə edənə bildiyinin yoxlanılması zamanı həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, təmsilçinin vicdanlı olmaması əldə edənə də (təmsil olunanın) vicdanlı hesab olunmasını istisna edir. Belə ki, təmsilçi hüququn əldə edilməsində üçüncü şəxsin adından onun mənafeyi üçün çıxış etdiyindən, onun vicdanlı olmaması təmsil olunanın da vicdanlı hesab olunmaması nəticəsini əmələ gətirir.

72. Hüququn birgə əldə edilməsi zamanı da birgə əldə edənlərdən birinin vicdanlı olmaması digərlərinin də vicdanlı əldə edən hesab olunmasını istisna edir. Çünki həmin şəxslər ikitərəfli münasibətlərdə tərəflərdən birini təşkil edirlər. Yəni əldə edən tərəfin bir neçə şəxsdən ibarət olması hüquqi baxımdan əldə edənə birdən çox olması mənasına gəlmir və onlar bir əşya üzərində vahid mülkiyyət hüququ əldə etmiş olurlar. Ona görə də, ən azı birinin vicdanlı olmaması digərlərinin də vicdanlılığını istisna edəcəkdir.

73. Beləliklə, yuxarıda qeyd olunan qaydada aparılan qiymətləndirmə əsasında Mülki Məcəllənin 140-cı maddəsinin mətnində göstərilən istisna hallar müəyyən edilmədikdə həmin Məcəllənin 148.2 və 149.2-ci maddələrinə əsasən əşyanı vicdanlı əldə edən üçüncü şəxslərin hüquqları qorunur.

74. Bununla belə, aşağıda sadalanan bəzi hallarda həmin normaların da tətbiqi istisna olunur.

a) Ər-arvadın birgə mülkiyyətində olan daşınmaz əşyalara sərəncam verilməsi zamanı müvafiq qaydada razılığın alınmaması Mülki Məcəllənin 225.6-cı maddəsinə əsasən heç bir əlavə şərtədən asılı olmadan əqdin etibarsızlığına səbəb olur və bu qayda əldə edənə vicdanlı olduğu hallara da şamil edilir. Nəzərə alınmalıdır ki, bu maddə ər-arvaddan birinin razılığı

olmadan sərəncam əqdi bağlandığı halda, əldə edən vicdanlılığını istisna edir. Əgər bu əqd əsasında üçüncü şəxsin adına daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyat aparılmışsa və sonradan onun tərəfindən əşyaya dair yeni sərəncam əqdi bağlanmışsa, sonuncu əqd üzrə əldə edən vicdanlılığına bu qərardadda göstərilən meyarlar üzrə qiymət verilməli və vicdanlı olduğu müəyyən edilərsə, hüquqları qorunmalıdır. Çünki bu halda sərəncam əqdinin tərəfləri ər-arvaddan biri deyil, reyestrdəki mülkiyyətçi və qeydə etimad edən digər subyektlərdir.

b) Mülkiyyətçinin reyestrdəki qeydi silinmədən (ləğv edilmədən) eyni əşyaya dair başqa bir şəxsin mülkiyyət hüququnun qeydiyyatı alınması (ikili qeydiyyat) halında da sonrakı qeydiyyat üzrə mülkiyyətçi kimi görünən şəxsdən əşya hüquqları əldə edən şəxslər vicdanlı əldə etmə qaydalarına istinad edə bilməzlər. Ona görə ki, bu halda əvvəlki və sonrakı qeydiyyatdan deyil, ikili qeydiyyatdan söhbət gedir və üçüncü şəxslərin mənafeələrinin toqquşduğu şəxs, reyestr qeydi silinmiş əvvəlki mülkiyyətçi deyil, bu hüququ reyestrə, ümumiyyətlə, ləğv edilməmiş mövcud mülkiyyətçidir. Bu vəziyyətdə vicdanlı əldə edən hüquqlarının qorunması ilə bağlı qaydanın tətbiqi istisna olunur. Bu halda mübahisə tərəflərin mülkiyyət hüququnun qeydə alınmasına əsas olan hüquqmüəyyənədi sənədlərin həqiqiliyi və qanuniliyinin yoxlanılması əsasında həll edilməlidir.

c) Xüsusi (özəl) mülkiyyət üçün əlverişli olmayan daşınmaz əşyalara dair bağlanmış əqdlər üzrə əldə edən üçüncü şəxslərin vicdanlılığı da istisna olunur. Belə ki, həmin əşyalar mülki dövrüyyədə iştirak etmədiklərin, başqa sözlə mülki hüquqi mənada əşya sayılmadıqlarından onların xüsusi mülkiyyət kimi özgəninkiləşdirilməsi mümkün deyil. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının ərazisində beynəlxalq, respublika və bölgə əhəmiyyətli xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və mənafeələrinə xələl gətirmədən Azərbaycan dövlətinə mənsubdur və özgəninkiləşdirilə bilməz ("Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsi).

d) Məhkəmə təcrübəsində bəzi hallarda vicdanlı əldə etmə institutuna dair qaydaların daşınmaz əşyalar üzərində əşya hüquqlarını əvəzsiz əqdlər əsasında (məsələn, bağışlama yolu ilə) əldə edən üçüncü şəxslərə də şamil edilməsi müşahidə olunur. Lakin qeyd edilməlidir ki, mülki qanunvericilikdə daşınar əşyalardan fərqli olaraq, daşınmaz əşyaları əvəzsiz əldə edənlərin vicdanlı əldə etmə qaydaları çərçivəsində qorunmamasını birbaşa təsbit edən xüsusi norma nəzərdə tutulmasa da, bu hal onların hüquqi baxımdan qorunmalı olması nəticəsinə gətirib çıxarmır. Əks yanaşma qanunvericinin bu institutla qorumaq istədiyi məqsədlərə, onun hüquqi mahiyyətinə və təyinatına uyğun olmazdı. Belə ki, vicdanlı əldə etmə institutu ilk növbədə mülki dövrüyyenin sabitliyini və təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə əvəzli əsaslarla əşya hüquqları əldə edən şəxslərin maraqlarının qorunmasına yönəlmişdir. Əvəzsiz əqdlər isə mülki dövrüyyə əqdi hesab olunmur. Bu baxımdan əvəzsiz əqdlər üzrə əşya əldə edən şəxslər iqtisadi dövrüyyədə risk daşıyan subyektlər hesab olunmadığından, onların əşyanı əvəzli əldə edən şəxslərlə eyni səviyyədə qorunması üçün əsas mövcud deyildir. Bu səbəbdən belə şəxslər əsl mülkiyyətçinin tələbləri qarşısında üstün hüquqi mövqedə çıxış edə bilməzlər.

75. Bu kontekstdə xüsusi vurğulanmalıdır ki, əşyanı reyestrə adına əsassız dövlət qeydiyyatı aparılmış şəxsdən vərəsəlik yolu ilə əldə edən şəxslərin hüquqları da vicdanlı əldə etmə institutunun tətbiq dairəsinə daxil edilmir. Belə ki, vərəsələr həmin əşyanı müstəqil mülki dövrüyyə əqdi əsasında deyil, qanun və ya vəsiyyətnamə əsasında hüquq varisliyi qaydasında miras qoyanın əşya üzərində hüquqi vəziyyətini olduğu kimi qəbul etdiklərindən, onların hüquqi statusu vicdanlı üçüncü şəxs kimi qiymətləndirilə bilməz.

76. Digər tərəfdən, vərəsəlik hüququnun predmeti yalnız mirasqoyana məxsus olan hüquq və vəzifələrdən ibarət olduğundan, mübahisə halında həmin şəxsin adına əsassız qeydiyyata alındığı müəyyən edilən əşya onun miras kütləsinin tərkib hissəsi hesab edilə bilməz. Bu səbəbdən həmin əşyaya hüququn vərəsəlik qaydasında ötürülməsi hər hansı hüquqi nəticə doğurmur.

77. Eyni məntiqdən çıxış edərək qeyd olunmalıdır ki, əgər əşyanı əldə etmiş üçüncü şəxs vicdanlı əldə edən kimi tanınmırsa, əşyanı onun mirası kimi vərəsəlik qaydasında əldə etmiş şəxslərin (vərəsələrin) də vicdanlı əldə etmə institutunun təmin etdiyi hüquqi müdafiədən yararlanması mümkün deyil.

78. Əşya hüquqlarının vicdanlılıq sayəsində əldə edilməsi baxımından vicdanlılığın tələb olunduğu an da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təcrübə göstərir ki, daşınmaz əşyalar baxımından vicdanlılığın hansı anda - əşyaya dair sərəncam əqdinin bağlanması, yaxud üçüncü şəxsin adına reyestrdə qeydiyyat aparılması zamanı tələb olunması ilə bağlı ziddiyyətli fikirlər mövcuddur. Vicdanlılıq hüququn qazanıldığı anda mövcud olmalıdır. Hüququn yaranmasından sonra üçüncü şəxsin sözügedən maneəni öyrənməsi onun əldə etdiyi hüquqa təsir etmir. Qanunvericiliyə əsasən daşınmaz əşyalar üzərində əşya hüquqları əldə edənə adına rəsmi dövlət reyestrində qeydiyyat aparıldığı anda yarandığından, vicdanlılıq məhz həmin anda mövcud olmalıdır. Məsələn, üçüncü şəxsin alqı-satqı müqaviləsi bağlanarkən satıcının adına aparılmış qeydiyyatın əsassız olmasından xəbəri olmasa da, sonradan mülkiyyətçi kimi reyestrə adına qeydiyyat aparılanadək bundan xəbərdar olması onun vicdanlılığını istisna edir. Adına qeydiyyatın aparılmasından sonra məlumatı olması isə üçüncü şəxsin hüququna təsir etmir.

79. Beləliklə, yuxarıda qeyd olunan şərtlər əsasında aparılan yoxlama nəticəsində üçüncü şəxsin vicdanlı əldə edən olduğu müəyyən edilərsə və onun vicdanlılığı qanunla qorunarsa, əsl mülkiyyətçinin daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindəki qeydə düzəliş edilməsi barədə iddiası rədd olunmalıdır. Əks halda, yəni üçüncü şəxsin vicdanlı əldə edən olmadığı, yaxud vicdanlılığının qorunmadığı hallarda isə Mülki Məcəllənin 141-ci maddəsinə uyğun olaraq əsl mülkiyyətçinin tələbi təmin edilməlidir. Hər iki halda hüququ pozulmuş şəxslərə vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsinə tələb etmək hüququ izah edilməlidir.

80. Bu qərardadda mülkiyyət hüququnun əldə edilməsi baxımından vicdanlılıqla bağlı verilən izahlar digər əşya hüquqlarının əldə edilməsi zamanı vicdanlılığın yoxlanılması hallarına da eynilə tətbiq olunur. Məsələn, Mülki Məcəllənin girov (ipoteka) ilə bağlı 271.1-ci maddəsində göstərilir ki, əşyanı girov qoyan (ipoteka qoyan) yalnız onun mülkiyyətçisi ola bilər. Mülkiyyətçi olmayan şəxsdən ipoteka (girov) hüququnun əldə edilməsinin hüquqi nəticələri bu Məcəllənin 140 və 182-ci maddələrinin müddəalarına uyğun olaraq müəyyən edilir.

Daşınmaz əşyalara dair hüquqların əldə edilməsində qeydiyyat orqanının və notariat sisteminin rolu:

81. Daşınmaz əşya üzərində hüquqların əldə edilməsi prosesində daşınmaz əmlakın dövlət reyestrini tərtib edən və aparan orqanın fəaliyyəti mühüm əhəmiyyət kəsb edir. "Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən daşınmaz əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqlarının dövlət qeydiyyatı Mülki Məcəlləyə uyğun olaraq daşınmaz əmlaka hüquqların əmələ gəlməsinin, məhdudlaşdırılmasının (yüklülüyünün) başqasına keçməsinin və bu hüquqlara xitam verilməsinin dövlət tərəfindən tanınması və təsdiq edilməsi barədə hüquqi aktdır və daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində aparılır. Yuxarıdakı bəndlərdə də qeyd edildiyi kimi dövlət reyestrinin əsas məqsədi daşınmaz əmlaka dair hüquqların rəsmi tanınmasını, onların dəqiqliyini və açıqlığını təmin etməkdən ibarətdir. Reyestrə aparılan qeydlər mülki dövriyyə iştirakçıları üçün əşyanın hüquqi vəziyyəti barədə əsas informasiya mənbəyi olduğundan, bu məlumatların düzgünlüyü və vaxtında daxil edilməsi mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi və vicdanlı əldə etmə institutunun tətbiqi baxımından həlledici rol oynayır.

82. Bu səbəbdən qeydiyyat orqanı formal qeydiyyat funksiyasını həyata keçirməklə kifayətlənməməli, qeydiyyat üçün hüquqi əsasların mövcudluğunu və ziddiyyətli halların olub-olmamasını diqqətlə yoxlamalı, aşkar uyğunsuzluqlar və ya hüquq pozuntularına işarə

edən hallar mövcud olduqda qanunla nəzərdə tutulmuş müvafiq tədbirlər görməlidir.

83. Qeydiyyat orqanının vəzifəli şəxsləri dövlət reyestrində daşınmaz əmlaka hüquqların qeydiyyatının dəqiqliyinə və vaxtında aparılmasına, dövlət reyestrindən verilən məlumatın tam və düzgün olmasına cavabdehdirler ("Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında" Qanunun 23.1-ci maddəsi). Mülki Məcəllənin 146.8-ci maddəsinə əsasən daşınmaz əşyalara dair müqavilələrin dövlət reyestrində qeydə alınmamasına, qeydiyyatın düzgün olmamasına və ya natamam olmasına görə, qeydiyyat orqanının vəzifəli şəxsləri məsuliyyət daşıyırlar.

84. Vicdanlı əldə etmə institutu baxımından qeydiyyat orqanının məsuliyyətinə səbəb ola biləcək xarakterik pozuntular əsasən daşınmaz əşya üzərində hüququ olmayan şəxsin adına təqsirli şəkildə (qəsdən və ya ehtiyatsızlıqla) əsassız qeydiyyatın aparılması; daşınmaz əşyanı əldə edən üçüncü şəxsin hüququnun əsassız olaraq qeydiyyata alınmaması, yaxud gecikdirilməsi və bu müddət ərzində əldə edən reyestr qeydinin əsassız olduğunu bilməsi nəticəsində vicdanlılığının istisna olunması; eyni daşınmaz əşya üzərində ayrı-ayrı şəxslərin hüquqlarının paralel şəkildə qeydiyyata alınması (ikili qeydiyyat); daşınmaz əşya üzərində hüquqlara dair etirazın reyestrə daxil edilməməsi, yaxud gec daxil edilməsi nəticəsində əldə edən vicdanlı hesab olunması əsası ilə əsl mülkiyyətçinin mülkiyyət hüququndan məhrum olması və yol verilmiş qanunverciliyə zidd digər hallarla bağlı olur.

85. Daşınmaz əşyalarla bağlı hüquqların əldə edilməsində notariatın da rolu böyükdür. Belə ki, notariatın məqsədi hüquqi münasibətlərdə etibarlılığın, hüquqi müəyyənliyin və tərəflərin hüquqlarının qorunmasının təmin edilməsindən ibarətdir. Notarius tərəfindən təsdiq edilmiş sənədlər hüquqi baxımdan daha etibarlı olduğundan, onun effektiv fəaliyyəti gələcəkdə mübahisələrin yaranması ehtimalını da azaltmalıdır. Göründüyü kimi, notariat məhkəməyə qədər mərhələdə hüquq münasibətlərinin qanunauyğun və dürüst qurulmasına yardım edir və sonradan mübahisələrin yaranma riskini minimuma endirir.

86. Bu baxımdan daşınmaz əşyalara dair müqavilələrin notariat qaydasında təsdiqi zamanı notariusların üzərinə düşən vəzifələr, habelə onların vicdanlı əldə etmə ilə bağlı münasibətlərdə yerinə yetirdikləri funksiyalar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

87. Belə ki, əşyanı özgəninkiləşdirənin adına reyestrdəki qeyd, onun yüklülüyü və ya bu qeydə dair etirazların mövcudluğu barədə məlumatlara əşyanı əldə etmək istəyən şəxslərin ilkin əlçatanlığı, adətən, müqavilənin rəsmiləşdirilməsi çərçivəsində notariat orqanında təmin edilir. Məhz bu səbəbdən, notariusun fəaliyyəti daşınmaz əşyalarla bağlı hüquqi əməliyyatların qanunauyğun aparılmasına, şəffaflığın və dürüstlüyün təmin olunmasına xidmət etməlidir. Bu baxımdan notarius əşyaya dair dövlət reyestrindəki məlumatları diqqətlə yoxlamalı və olduğu kimi tərəflərə açıqlamalıdır.

88. Mülki Məcəllənin 144.1-ci maddəsində də nəzərdə tutulmuşdur ki, notarius daşınmaz əşyalara sərəncam verilməsi haqqında müqavilələri təsdiq edərkən ilk növbədə əşyaya dair sərəncam verən tərəfin sərəncam hüququnu və müqavilənin qanunauyğunluğu ilə bağlı digər şərtlərin mövcudluğunu yoxlamalıdır.

89. Sərəncam hüququnun yoxlanılması zamanı nəzərə alınmalıdır ki, Mülki Məcəllənin 144.2-ci maddəsinə əsasən bu hüquq sərəncam verən tərəfin daşınmaz əmlakın dövlət reyestrinə əsasən bu hüquqa malik olması və ya ixtiyarlı şəxsin ona həmin səlahiyyəti qanunla müəyyən edilmiş qaydada verməsi ilə təsdiqlənir.

90. Müqavilənin qanunauyğunluğunun yoxlanılması yalnız sərəncam səlahiyyəti (reyestr qeydinin, etibarnamənin olması və sair) və digər formal tələblərin (reyestrə qeydə dair etirazın, əşya üzərində yüklülük olub-olmaması, əşyanın birgə nikah dövründə əldə edilib-edilməməsi və sair) mövcudluğunun müəyyən edilməsindən ibarət olmayıb, həmçinin tərəflərin həqiqi iradə ifadələrinin səlahiyyətləri çərçivəsində aydınlaşdırılmasını da əhatə edir.

91. Tərəflərin iradə ifadəsi əqdin əsas qurucu ünsürü olduğundan, qanunverici əqdin məzmununun tərəflərin həqiqi niyyətinə uyğun olmadığı halları notariat hərəkətlərini aparmaqdan imtina edilməsi əsası kimi nəzərdə tutulmuşdur ("Notariat haqqında" Azərbaycan

Respublikası Qanununun 40-cı maddəsi).

92. Bu baxımdan, notarius tərəflərin iradəsinin həqiqi olduğunu müəyyən etmək üçün onlarla (və ya nümayəndələri ilə) birbaşa ünsiyyət quraraq, müqavilə bağlamaq niyyətlərini, hərəkətlərinin mahiyyətini və nəticələrini, o cümlədən əqdin mühüm şərtlərini qavrayıb-qavramadıqlarını, hədə-qorxu, aldatma və ya yanıltma altında olub-olmadıqlarını və bu kimi digər mühüm halların mövcudluğunu öz səlahiyyətləri çərçivəsində aydınlaşdırmalıdır.

93. Təcrübədən görünür ki, bəzi hallarda mülki dövriyyənin iştirakçıları daxil olduqları hüquq münasibətlərini onların həqiqi məzmununa uyğun olaraq lazımi qaydada yazılı şəkildə rəsmiləşdirmir və ya rəsmiləşdirə bilmirlər. Bu da əsasən bağlamaq istədikləri, qanunvericiliyə zidd olmayan, notariat təcrübəsi formalaşmamış əqdlərin rəsmiləşdirilməsindən notariuslar tərəfindən əsassız şəkildə imtina edilməsi ilə bağlı olur. Bu baxımdan notarius tərəflərin həqiqətdə hansı müqaviləni bağlamaq niyyətlərinin olmasını aydınlaşdırmaq üçün səlahiyyətləri çərçivəsində bütün zəruri addımları atmalı və tərəflərin arzu etdikləri müqavilə növünü təklif etməklə, rəsmiləşdirilməsini təmin etməlidir.

94. Notarius əqdin təmsilçi vasitəsilə bağlanıldığı zaman sərəncam səlahiyyətinin formal olaraq mövcudluğunu yoxlamaqla kifayətlənməməli, həmçinin etibarnamənin etibarlı olub-olmadığını da qiymətləndirməli, o cümlədən aparılan hüquqi əməliyyatın təmsil olunanın (mülkiyyətçinin) mənafeyinə zidd olmasına açıq şəkildə işarə edən halları aşkar etdikdə onun həqiqi iradəsinin müəyyən edilməsi üçün zəruri tədbirlər görməlidir. Məsələn, ər-arvadın nikah dövründə bir-birinə verdikləri etibarnamədən boşanmadan sonra istifadə olunması, daşınmaz əşyanın dəyərindən dəfələrlə ucuz qiymətə satılması və ya xarici ölkədə verilmiş fiziki etibarnamə əsasında daşınmaz əşyanın özgəninkiləşdirilməsi zamanı etibarnamə verən şəxslə telefonla, videogörüntü ilə danışmaqla və ya digər mümkün üsullarla onun həqiqi niyyəti müəyyən edilməlidir.

95. Bununla belə nəzərə alınmalıdır ki, etibarnamə birtərəfli əqd olmaqla daşınmaz əşyalara münasibətdə təmsil olunanın iradə ifadəsi yoxlanıldıqdan sonra notarius tərəfindən təsdiq olunur. Təmsil olunan təmsilçini seçməkdə, habelə etibarnamənin məzmununu və müddətini müəyyən etməkdə sərbəstdir və istənilən vaxt onu ləğv edə bilər. Bu qərardadın 94-cü bəndində göstərilən aşkar hallar istisna olmaqla, digər hallarda notarius tərəfindən təmsil olunanın iradəsinin hər dəfə yenidən dəqiqləşdirilməsi tələb olunmur. Bu baxımdan təmsil olunan şəxs tərəfindən verilmiş və ləğv olunmamış etibarnamə əsasında həyata keçirilən əməliyyatlar birbaşa təmsil olunan şəxsin risk dairəsinə aid hallardır. Odur ki, etibarnamə verildikdən şəxslər onun məzmunu və müddətinə xüsusi diqqət etməli, habelə rəsmiləşdirməni aparan notarius tərəfindən də bu əməliyyatın hüquqi nəticələri onlara izah edilməlidir.

96. Müqavilə bağlamaq niyyəti yoxlanılarkən notarius öz səlahiyyətləri çərçivəsində bu qərardadın 43-cü bəndində göstərilən əqdin hüquqi nəticə yaratmadan, yalnız görünüş üçün bağlanılmasına, habelə əqdin yanıltma, hədə-qorxu, aldadılmanın təsiri altında və ya pis niyyətlə razılığa gəlməklə bağlanılmasına, yaxud tərəflərin iradəsinin zədələnməsinə təsir göstərən digər əsasların mövcudluğuna dair aşkar hallar olduqda rəsmiləşdirmənin aparılmasından imtina etməlidir. Bu zaman imtinanın səbəbləri əsaslandırılmalı və notariuslar tərəfindən sui-istifadə hallarına yol verilməməlidir.

97. Əldə edənin həqiqi niyyəti şübhə doğurmadıqda isə notarius əməliyyatın riskli olmasına dair aşkar halların mövcudluğu barədə onu məlumatlandırmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, bu qərardadın 43-cü bəndində sadalanan faktların əksəriyyəti həm də əldə edənin reyestrdə qeydin əsassızlığını bildiyinə işarə edən faktlara aid olduğundan onların mövcudluğu əməliyyatı riskli edə bilər. Bu barədə lazımi qaydada xəbərdar edilməsinə baxmayaraq, əqdin rəsmiləşdirilməsində israr etdiyi təqdirdə, gələcəkdə əşyaya dair hüquqları ilə bağlı riskləri əldə edən özü daşıyacaqdır. Mübahisə halında əldə edənin vicdanlılığına bu məqamlar və işin digər diqqətəlayiq halları əsasında məhkəmə tərəfindən qiymət veriləcəkdir.

98. Notariusun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin icrası üçün qanunvericilikdə zəruri imkanlar da nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, notariusun notariat hərəkətlərinin aparılması üçün lazım olan

məlumat və sənədləri idarələrdən, müəssisə və təşkilatlardan tələb etmək, habelə elektron informasiya sistemləri vasitəsi ilə real vaxt rejimində əldə etmək hüququ vardır (Mülki Məcəllənin 148.3-cü və "Notariat haqqında" Qanunun 36-cı maddələri).

99. Mülki Məcəllənin 144.1-ci və "Notariat haqqında" Qanunun 11-ci maddələrinə əsasən notarius qanunsuz hərəkətləri nəticəsində vurulmuş zərərə görə mülki məsuliyyət daşıyır. Notarius qarşı zərər tələbinin maddi hüquqi əsası qismində istinad edilən normalarla yanaşı, Mülki Məcəllənin mülki hüququ pozuntusu (delikt) ilə bağlı müddəaları da çıxış edir.

100. Məhkəmələr bu tələblərə baxarkən deliktlə bağlı dispoziisiya şərtlərinə uyğun yoxlama aparmalıdırlar. Bu zaman hüquqazidd əməl qismində notariusun peşəkar funksiyalarını qəsdən lazımi qaydada yerinə yetirməməsi, yaxud səhlənkarlığı, səhvi və ya yol verdiyi digər qüsurlar başa düşülür.

101. Notariusun hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) hüquqazidd olub-olmadığına qiymət verildikən yol verilmiş pozuntunun xarakteri nəzərə alınmalıdır. Belə ki, notarius tərəfindən müqavilənin rəsmiləşdirilməsi ilə bağlı formal tələblərə riayət olunmaması birbaşa hüquqazidd əməl sayıldığı halda, tərəflərin həqiqi niyyətinin müəyyən edilməsi zamanı yol verdiyi pozuntuların hüquqaziddliyi onun rəsmiləşdirəcəyi əqdin etibarsızlığına səbəb olan aşkar halların mövcudluğunu əvvəlcədən bildiyi və ya bilməli olmasının sübuta yetirilməsi ilə şərtlənir. Tərəflərin gizlətdiyi iradə qüsurlarının (aldatma, hədə-qorxu və sair) sonradan məhkəmə icraatında sübuta yetirilməsi notariusun məsuliyyətinə səbəb ola bilməz.

102. Yuxarıda göstərilən hallarda təqsirin formasından (qəsd və ya ehtiyatsızlıqdan) asılı olmayaraq, notarius vurulmuş zərərə görə zərərçəkən qarşısında digər zərərvuranlarla birgə tam maddi məsuliyyət daşıyır. Zərərçəkən öz seçiminə uyğun olaraq birgə məsuliyyətliyərdən birinə, bir neçəsinə və ya eyni vaxtda hamısına qarşı iddia qaldıra bilər. Notariusun məsuliyyəti sığortalandığı hallarda, vurulmuş zərərin ödənilməsi tələbi üzrə cavabdeh qismində notariusla yanaşı, sığortaçı da qoyula bilər. Bununla yanaşı, iddiaçı tərəfindən cavabdeh qismində göstərilməmiş digər zərərvuranlar da məhkəmə tərəfindən iş üzrə müstəqil tələb irəli sürməyən üçüncü şəxs qismində cəlb olunmalıdırlar.

103. Birgə vurulmuş zərər nəticəsində zərərin əvəzini ödəmiş notarius (onun əvəzindən sığortaçı) Mülki Məcəllənin 1114.2-ci maddəsinə əsasən zərərin yaranmasında təqsiri olan digər şəxslərə qarşı onların təqsirinin dərəcəsinə uyğun məbləğdə reqres tələb irəli sürə bilər.

104. Qeyd edilənlər baxımından daşınmaz əşyalara dair sərəncam əqdlərinin etibarsızlığı ilə bağlı işlərə zəruri hallarda, yəni onların mənafeyi ilə bağlı məsələ həll edilərsə, müqaviləni rəsmiləşdirmiş notarius da cəlb olunmalıdır. Belə ki, notariusun gələcəkdə onlara qarşı yönəldilə biləcək zərər tələblərindən qorunmaq üçün əqdin rəsmiləşdirilməsi zamanı qanundan irəli gələn vəzifələrini lazımi qaydada icra etdiyinə dair mülahizələrini, habelə zərurət olduqda buna dair sübutlarını məhkəməyə təqdim etmək imkanı olmalıdır.

105. Şərh olunanları nəzərə alaraq, Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət məhkəmə tərkibi MPM-in 418-1.1-ci maddəsinə rəhbər tutaraq

QƏRARA ALDI:

1. Daşınmaz əşyalara dair əşya hüquqlarının əldə edilməsi ilə bağlı mübahisələr üzrə iddianın predmetini əşyaya dair dövlət reyestrindəki qeydə iddiaçının xeyrinə düzəlişin edilməsi təşkil etdiyindən, məhkəmələr tələbdən asılı olmayaraq həmin qeydin aparılmasına əsas olmuş əqdlərin etibarlılığını yoxlamalıdırlar.

2. Daşınmaz əşyalara dair əşya hüquqlarının əldə edilməsində üçüncü şəxslərin vicdanlılığı ilə

bağlı məsələlər (üçüncü şəxslərin vicdanlılığının müəyyən edilməsi, qorunması, vicdanlılığın istisna olunduğu hallar, sübutetmə standartları və digər) bu qərardadın əsaslandırıcı hissəsində göstərilən hüquqi mövqelərə uyğun həll edilməlidir.

Sədrlik edən**(imza)****Sənan Hacıyev**

İnzibati işlər üzrə **★★★ statuslu qərar**

Mübahisəli hüquqi məsələnin qısa məzmunu:

Bakı İnzibati Məhkəməsinin 17 may 2024-cü il tarixli, e-21(112)-5259/2024 nömrəli qərarı ilə cavabdeh tərəfindən iddiaçı barəsində qəbul edilmiş xarici dövlətin ali təhsilə aid kvalifikasiyanın tanınmasından imtina edilməsi barədə 08 aprel 2024-cü il tarixli qərar ləğv edilmiş, Rusiya Federasiyası Dağıstan Dövlət Universiteti (Bakı Filialı) tərəfindən iddiaçıya verilmiş 26 iyun 2006-cı il tarixli, ДИС 0039772 nömrəli, hüquqşünaslıq ixtisası üzrə ali təhsil haqqında bakalavriat təhsilinə aid kvalifikasiyanın (diplomun) akademik və peşə tanınması haqqında şəhadətnamənin verilməsi öhdəliyi cavabdehin üzərinə qoyulmuşdur.

Cavabdeh tərəfindən verilmiş apellyasiya və kassasiya şikayətləri müvafiq olaraq Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 05 sentyabr 2024-cü il tarixli, 2-1(103)-2978/2024 nömrəli qərarı və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 21.02.2025-ci il tarixli, 2-1(102)-357/2025 nömrəli qərardadı ilə rədd edilmiş, iddianın təmin edilməsi barədə qərar qüvvəyə mindiyindən icra edilməsi üçün cavabdehə ünvanlanmışdır.

Cavabdeh iddiaçının diplomunu akademik baxımdan tanınsa da, peşə baxımından tanımamışdır.

Kassasiya instansiya məhkəməsinin mövqeyi:

1. Peşə tanınması ilə bağlı normativ tənzimləmə

1.1. Azərbaycan Respublikası "Avropa regionunda ali təhsilə aid kvalifikasiyaların tanınması haqqında" (Lissabon) Konvensiyaya 1997-ci ildə qoşulmuş, özünün tanınma proseduru bu Konvensiyanın standartlarına uyğunlaşdırmaq öhdəliyi götürmüşdür.

1.2. Qanunvericiliyin xronologiyasına diqqət yetirdikdə müəyyən olunur ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 may 2003-cü il tarixli, 64 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş və 1 mart 2023-cü il tarixədək qüvvədə olmuş "Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiyası) Qaydaları"-nın tətbiqi dövründə verilmiş diplomlarda peşə tanınması üçün imtahan tələbi mövcud olmamışdır. Daha sonra Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2023-cü il tarixli, 34 nömrəli Qərarı qəbul edilmiş və əvvəlki – 2003-cü il 13 may tarixli 64 nömrəli Qərar ləğv edilmiş və 1 mart 2023-cü il tarixdən yeni Qaydalar qüvvəyə minmişdir. Xüsusilə, yeni Qaydaların 6-cı bəndinə əsasən, peşə tanınması ilə bağlı prosedur daxil edilmiş və bəzi peşələr – müəllim, mühəndis və hüquq ixtisaslarının tanınması üçün imtahan tələbi müəyyən olunmuşdur. Daha sonra, ali təhsilə aid kvalifikasiyaların tanınması proseduru Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 avqust 2023-cü il tarixli, 2306 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bu Fərmanla təsdiq edilmiş "Xarici dövlətlərin ali təhsilə aid kvalifikasiyalarının tanınması Qaydaları"nda da peşə tanınmasını tənzimləyən tələblər (6-cı bənd) dəyişdirilmədən eyni ilə saxlanılmışdır (Prezident Fərmanından irəli gələrək, Nazirlər Kabinetinin 20 dekabr 2023-cü il tarixli, 458 nömrəli Qərarı ilə təkrarçılığın aradan qaldırılması məqsədilə yuxarıda qeyd edilən Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2023-cü il tarixli, 34 nömrəli Qərarı Qaydalara aid hissəsində ləğv olunmuşdur).

1.3. Beləliklə, xarici dövlətlərin ali təhsilə aid kvalifikasiyalarının tanınmasına dair 3 dəfə

Qaydalar müəyyən edilmişdir. 13 may 2003-cü il tarixdə qəbul edilən və 01 mart 2023-cü il tarixədək qüvvədə olmuş Qaydalarda peşə tanınması üçün imtahan tələbi mövcud olmamışdır. Lakin 01 mart 2023-cü il tarixdən sonra qüvvədə olmuş Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2023-cü il tarixli, 34 nömrəli Qərarı ilə qəbul edilmiş Qaydalarda və daha sonra, onu əvəz edən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 avqust 2023-cü il tarixli, 2306 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Qaydalarda bəzi ixtisaslar üzrə peşə tanınması üçün imtahan tələbi nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Qaydaların 6-cı bəndinə əsasən:

"6.2. Bu Qaydaların əlavəsində nəzərdə tutulan peşələrə aid ixtisasların peşə tanınması zamanı ərizəçinin müvafiq kvalifikasiya üzrə peşə kompetensiyalarının Azərbaycan Respublikasında mövcud olan uyğun kvalifikasiya üzrə nəzərdə tutulmuş peşə kompetensiyalarının tələblərinə uyğunluğu müəyyən edilir. Müəllimlik, mühəndislik və hüquq ixtisasları üzrə ərizəçinin Agentliyin sifarişi ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət İmtahan Mərkəzinin (bundan sonra – DİM) təşkil etdiyi sınaq imtahanında müvəffəqiyyət qazanması (keçid balının toplanması) tələb olunur. Sınaq imtahanının məzmunu, vaxtı, imtahan nəticələrinin qiymətləndirilməsi qaydası və keçid balı Agentliklə razılaşdırılmaqla DİM tərəfindən müəyyənləşdirilir. Ərizəçinin bu Qaydaların əlavəsində nəzərdə tutulan tibb və səhiyyə ixtisasları üzrə Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin müəyyən etdiyi tələblərə uyğunluğu isə bu sahədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi müvafiq qaydaya əsasən müəyyən edilir.

6.3. Bu Qaydaların 6.2-ci bəndinin tələbi aşağıdakı kvalifikasiyalara şamil edilmir:

6.3.1. bu Qaydaların 2.7.1–2.7.4-cü yarımbəndləri üzrə əldə olunmuş kvalifikasiyalar;

[2.7.1. Azərbaycan gənclərinin dövlət proqramları çərçivəsində xarici ölkələrdə əldə etdikləri ali təhsil üzrə kvalifikasiyalar;

2.7.2. Nazirliklə xarici dövlətlərin səlahiyyətli orqanları arasında imzalanmış beynəlxalq müqavilələr əsasında tələbə mübadiləsinə dair hökumətlərarası təqaüd proqramları çərçivəsində əldə edilmiş kvalifikasiyalar;

2.7.3. beynəlxalq müqavilələr çərçivəsində Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərən xarici ali təhsil müəssisələri tərəfindən verilmiş kvalifikasiyalar;

2.7.4. dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş təhsil qrantı proqramları və hökumətlərarası təqaüd proqramları çərçivəsində təhsil alacaq əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin xarici ölkələrdə əldə etdikləri ali təhsil üzrə kvalifikasiyalar]

6.3.2. "Times Higher Education World University Rankings", "QS World University Rankings" və "Academic Ranking of World Universities (Shanghai Ranking)" beynəlxalq reyting qurumlarının tərtib etdiyi sıralamaların azı birində ərizəçinin qəbul olunduğu ildə ilk 500 pillədə yer alan təhsil müəssisələrindən əldə edilmiş kvalifikasiyalar."

1.4. Məhkəmə kollegiyası ilk növbədə müəyyən etməlidir ki, xarici dövlətlərin ali təhsilə aid kvalifikasiyalarının tanınması üçün müraciətlərə baxılarkən şəxsin ali təhsilə aid kvalifikasiyanı əldə etdiyi (diplomun verildiyi) tarixdə qüvvədə olan qanunvericilik, yoxsa müvafiq ali təhsilə aid kvalifikasiyanın (diplomun) tanınması üçün inzibati orqana müraciət etdiyi tarixdə qüvvədə olan qanunvericilik tətbiq olunmalıdır. Belə ki, hazırkı işdə Rusiya Federasiyası Dağıstan Dövlət Universiteti (Bakı Filialı) tərəfindən iddiaçıya 26 iyun 2006-cı il tarixdə ali təhsil haqqında bakalavriat təhsilinə aid diplom verilmişdir və həmin tarixdə qüvvədə olmuş Qaydalara əsasən

peşə tanınması ilə bağlı imtahan tələbi olmamışdır. Lakin iddiaçının həmin bakalavriat təhsilinə aid diplomunun tanınması üçün cavabdeh Agentliyə müraciət etdiyi 23 fevral 2024-cü il tarixdə qüvvədə olmuş Qaydalarda peşə tanınması ilə bağlı imtahan tələbi təsbit edilmişdir.

15. Qeyd olunan kolliziyanın həlli üçün məhkəmə kollegiyası müəyyən etməlidir ki, "Xarici dövlətlərin ali təhsilə aid kvalifikasiyalarının tanınması Qaydaları", o cümlədən peşə tanınmasını tənzimləyən normalar maddi yoxsa prosessual normalardır. Həmçinin, qanunların zamana görə tətbiqi və kolliziyası məsələsi həll edilməlidir.

2. Tanınmanın maddi yoxsa prosessual hüquq norması olması

2.1. Maddi hüquq normaları hüquq münasibətlərinin məzmununu müəyyən edən, şəxslərin hüquq və vəzifələrinin yaranması, dəyişməsi və ya xitam verilməsi əsaslarını təsbit edən normalardır. Bu normalar hüquq subyektlərinin konkret hüquq və vəzifələri ilə bağlı hüquqi vəziyyətinin mahiyyətini müəyyən edir. Hüquqi müəyyənlik prinsipinə əsasən, maddi hüquq normaları, bir qayda olaraq, onların qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra yaranmış hüquq münasibətlərinə tətbiq olunur və geriye şamil edilmir.

2.2. Prosessual hüquq normaları isə hüquqların həyata keçirilməsi və müdafiəsi qaydasını, eləcə də müvafiq məsələlərə baxılmasının prosedurunu müəyyən edən normalardır. Bu normalar hüquq və vəzifələrin məzmununu müəyyən etmir, əksinə həmin hüquqların tanınması qaydasını, səlahiyyətli orqanların fəaliyyət prosedurunu və qərar qəbul etmə mexanizmini tənzimləyir. Prosessual normalar, bir qayda olaraq, "dərhal tətbiqetmə" xüsusiyyətinə malikdir və icraatın aparıldığı zaman qüvvədə olan qanunvericilik əsas götürülür.

2.3. Xaricdə təhsilin nəticələrinin tanınması təhsil faktının deyil, həmin təhsilin digər dövlətdə hüquqi effektivliyinin tanınması, yəni başqa dövlətin ərazisində qüvvədə olmasının təsdiqidir. Başqa sözlə, beynəlxalq hüquqda xaricdə təhsilin tanınmaması, bir şəxsin müəyyən dövlətdə faktiki olaraq təhsil alması hadisəsinin və ya həmin təhsilin mövcudluğunun inkarı deyil. Əksinə, tanınma institutu həmin təhsilin başqa bir dövlətdə də hüquqi nəticələr doğurmaq qabiliyyətinin, yəni onun hüquqi effektivliyinin qəbul edilib-edilməməsinə aiddir. Bu yanaşma ilk növbədə Avropa Şurasının "Avropa regionunda ali təhsilə aid kvalifikasiyaların tanınması haqqında Konvensiyası"nda aydın ifadə olunur. Konvensiyanın 1-ci maddəsinə əsasən, "tanınma" anlayışı ali təhsilə aid kvalifikasiyanın qəbul edən dövlətdə təhsil və ya peşə fəaliyyəti məqsədləri üçün hüquqi nəticələr doğurmasının qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Konvensiya tanınmanı avtomatik və şərtsiz hüquq kimi deyil, dövlətlərin müəyyən edilmiş obyektiv meyarlar əsasında həyata keçirdiyi inzibati-hüquqi prosedur kimi qəbul edir (Maddə IV.1., VI.1. və VI.3.).

2.4. Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, xarici dövlətlərin ali təhsil kvalifikasiyalarının tanınması ilə bağlı qaydalar diplomun əldə edilməsi ilə bağlı hüququn məzmununu müəyyən etmir, eləcə də faktiki alınan təhsilin həmin dövrəki mahiyyətini dəyişdirmir. Əksinə, həmin kvalifikasiyanın ölkə daxilində tanınması üçün müraciətə baxılması qaydasını, səlahiyyətli orqan tərəfindən aparılan qiymətləndirmə mexanizmini və qərar qəbul etmənin prosedur əsaslarını müəyyən edir.

2.5. Buna görə də, müvafiq Qaydalar və peşə tanınmasını tənzimləyən normalar prosessual xarakter daşıyır. Çünki həmin normalar iddiaçının 2006-cı ildə bakalavriat dərəcəsi əldə etməsi faktını yox, həmin sənədin 2024-cü ildəki müraciət əsasında tanınması prosedurunu tənzimləyir. Bu səbəbdən də belə normalar qüvvədə olduqları andan etibarən baxılan işlərə tətbiq edilir və müraciətə baxıldığı tarixdə qüvvədə olan qanunvericilik əsas götürülməlidir.

2.6. Məhkəmə kollegiyası bu məsələni “qazanılmış hüquq” konsepsiyası baxımından da qiymətləndirməyi zəruri hesab edir. Qazanılmış hüquq prinsipinə görə, şəxsin qanunvericiliyə müvafiq qaydada əvvəllər əldə etdiyi hüquqlar sonradan əvəzsiz olaraq ləğv edilə bilməz. Lakin bu müdafiədən yararlanmaq üçün həmin hüquq müvafiq yurisdiksiya daxilində tam olaraq yaranmalı və qazanılmalıdır. İşin hallarına “qazanılmış hüquq” konsepsiyası baxımdan yanaşdıqda qeyd edilməlidir ki, dövlət suverenliyi prinsipinə əsasən, bir dövlətin ərazisində verilmiş təhsil sənədi digər dövlətin ərazisində avtomatik olaraq eyni maddi hüquqları, o cümlədən müvafiq peşə fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququnu yaratmır və qazanılmış hüquq deyildir. Xarici dövlətin ali təhsilə aid kvalifikasiyası (diplomu) digər dövlətdə avtomatik hüquqi nəticələr yaratmır və hər bir dövlət müstəqil tanınma proseduru yarada bilər. Şəxsin ali təhsilə aid kvalifikasiyasını (diplomunu) müəyyənləşdirdikləri standartlara uyğun olaraq bir dövlət tanıya bilər, başqa dövlət isə tanımaqdan imtina edə bilər. Azərbaycan Respublikası bu sahədə beynəlxalq öhdəliklərə qoşulmuş dövlətlərdəndir və tanınma prosedurunu “Avropa regionunda ali təhsilə aid kvalifikasiyaların tanınması haqqında” (Lissabon) Konvensiyasının standartlarına uyğunlaşdırmışdır.

3. Qanunların zamana görə tətbiqi və kolliziyası

3.1. Məhkəmə kollegiyası qeyd edir ki, ümumi qaydaya əsasən, qanun qüvvəyə mindiyi gündən ləğv edildiyi günə qədər qüvvədə olur və əgər qanunda xüsusi bir tarix göstərilməmişdirsə, o, rəsmi dərc edildiyi gün qüvvəyə minir. Bununla yanaşı, cəmiyyət və qanunvericilik daim inkişaf etdiyindən, eyni münasibətləri tənzimləyən köhnə qanunun yeni qanunla əvəz olunması hallarında yaranmış və ya davam edən hüquqi vəziyyətlərə hansı qanunun (köhnənin, yoxsa yeninin) tətbiq ediləcəyi sualı yaranır. Buna “zamanla bağlı qanunların kolliziyası” deyilir.

3.2. Belə toqquşmaların həlli üçün hüquqda iki əsas prinsip qəbul olunmuşdur. Birinci prinsip – yeni qanunun geriye qüvvəsinin olmaması prinsipidir. Bu prinsipə görə, qanun yalnız gələcək üçün müəyyən edilir və onun heç bir geriye qüvvəsi yoxdur. Bu o deməkdir ki, yeni qanun onun qüvvəyə minməsindən əvvəl baş vermiş və artıq başa çatmış hüquqi vəziyyətlərə tətbiq edilə bilməz və yalnız qüvvəyə mindikdən sonrakı hallara şamil olunur. Bununla belə, bu prinsipin müəyyən istisnaları mövcuddur. Belə ki, qanunverici açıq şəkildə qanunun geriye qüvvəyə malik olduğunu müəyyən edə bilər (yəni, qanunverici xüsusi olaraq qeyd edir ki, bu qanun keçmiş tarixdən etibarən tətbiq ediləcək); şəxsin vəziyyətini yüngülləşdirən qanunlar geriye tətbiq oluna bilər (əsasən cinayət qanunlarına aiddir); həmçinin şərhedici qanunlar əvvəlki qanunun məzmununu aydınlaşdırmaq məqsədilə qəbul olunduğundan, həmin qanunun qüvvəyə mindiyi tarixə qədər geriye tətbiq olunurlar.

3.3. İkinci prinsip – yeni qanunun dərhal tətbiqi prinsipidir. Bu prinsipə əsasən, yeni qanun qüvvəyə mindiyi andan etibarən yeni yaranan vəziyyətlərə tətbiq edilir. Bəs keçmişdə yaranmış, amma hələ də davam edən vəziyyətlər necə tənzimlənir? Bu baxımdan, hüquqi vəziyyətlərin zaman daxilində strukturunun düzgün müəyyən edilməsi zəruridir. Hüquqi vəziyyətlər yalnız yaranma anı ilə məhdudlaşmır, əksinə, müəyyən müddət ərzində davam edərək müxtəlif hüquqi nəticələr doğura bilər. Bu səbəbdən, hüquqi vəziyyətin yaranması ilə onun gələcək təsirlərinin fərqləndirilməsi əsaslı hüquqi qiymətləndirmə üçün vacibdir. Keçmişdə yaranmış hüquqi vəziyyətlər iki əsas kateqoriyaya bölünür: qeyri-müqavilə xarakterli hüquqi vəziyyətlər və müqavilə vəziyyətləri.

3.4. Müqavilə xarakterli hüquqi vəziyyətlərdə yeni qanun qüvvəyə mindikdən sonra bağlanan müqavilələrə dərhal tətbiq olunsada, əvvəlki qanunvericilik dövründə bağlanmış və hələ

də qüvvədə olan müqavilələrin gələcək təsirləri köhnə qanunla tənzimlənməkdə davam edir. Bu yanaşma tərəflərin müqavilə bağlayarkən mövcud qanunvericiliyə əsaslanaraq formalaşdırdıqları iradənin və gözləntilərin qorunmasına yönəlmişdir. Beləliklə, müqavilə münasibətlərində hüquqi sabitlik prioritet təşkil edir. Yeni qanun bu müqaviləyə daxil olub onu dəyişə bilməz (ictimai maraqlar bunu tələb etməsə).

3.5. Digər tərəfdən, qeyri-müqavilə xarakterli hüquqi vəziyyətlərdə fərqli hüquqi rejim tətbiq edilir. Yeni qanun bu vəziyyətlərin gələcək təsirlərinə dərhal tətbiq olunur. Əgər qanun dəyişməmişdən əvvəl bir hüquqi status yaranıbsa, keçmişdə baş vermiş təsirlər köhnə qanunla tənzimlənir (çünki geriye qüvvə yoxdur), lakin yeni qanun çıxdıqdan sonra bu statusun yaradacağı yeni (gələcək) nəticələr mütləq şəkildə yeni qanuna tabe olur.

3.6. Məhkəmə kollegiyası qeyd edir ki, yuxarıda göstərilən prinsiplərdən çıxış edərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, keçmişdə yaranmış hüquqi vəziyyətlər və onların artıq baş vermiş təsirləri köhnə qanunvericiliklə tənzimlənir, lakin yeni qanun qüvvəyə mindikdən sonra yaranan yeni hüquqi vəziyyətlərə, eləcə də davam edən qeyri-müqavilə xarakterli vəziyyətlərin gələcək təsirlərinə yeni qanun tətbiq edilməlidir.

3.7. Məhkəmə kollegiyası müəyyən edir ki, hazırkı işin hallarına tətbiq etdikdə iddiaçının 2006-cı ildə əldə etdiyi ali təhsilə aid kvalifikasiya (diplom) onun hüquqi vəziyyətinin yaranması mərhələsini təşkil edir və bu hal keçmişdə baş vermiş hüquqi fakt kimi qiymətləndirilməlidir. Lakin iddiaçının həmin kvalifikasiyanın Azərbaycan Respublikasında tanınması məqsədilə 23 fevral 2024-cü il tarixdə müvafiq orqana müraciət etməsi və gələcəkdə ondan istifadə etmək niyyəti bu hüquqi vəziyyətin gələcək təsirləri kimi xarakterizə olunur. Başqa sözlə, iddiaçı yalnız keçmişdə əldə etdiyi hüquqi vəziyyətin mövcudluğunu təsdiq etdirmir, eyni zamanda, həmin vəziyyətdən gələcək hüquqi nəticələr əldə etməyə yönəlmiş iradə ifadə edir.

3.8. Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, belə halda hüquqi münasibət qeyri-müqavilə xarakterli olduğundan, onun gələcək təsirlərinə münasibətdə yeni qanunun dərhal tətbiqi prinsipi tətbiq edilməlidir. İddiaçının müraciət etdiyi tarixdə qüvvədə olan normativ hüquqi aktlar bu münasibətin hüquqi çərçivəsini müəyyən edir və həmin çərçivə daxilində dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş standartlar, tələblər və prosedurlar tətbiq olunmalıdır. Bu baxımdan, iddiaçının hüquqi vəziyyətinin qiymətləndirilməsi məhz 2024-cü ildə qüvvədə olan qaydalar əsasında aparılmalıdır.

3.9. Bu səbəbdən də, xarici dövlətlərin ali təhsilə aid kvalifikasiyalarının tanınması ilə bağlı müraciətlərə baxılarkən şəxsə kvalifikasiyanın verildiyi tarixdə qüvvədə olmuş qanunvericilik deyil, məhz müraciətin edildiyi tarixdə qüvvədə olan qanunvericilik tətbiq edilməlidir.

3.10. Buna görə də, iddiaçının 23 fevral 2024-cü il tarixdə etdiyi müraciətə həmin tarixdə qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 avqust 2023-cü il tarixli, 2306 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Xarici dövlətlərin ali təhsilə aid kvalifikasiyalarının tanınması Qaydaları"nın tələbləri tətbiq edilməli idi.

3.11. Məhkəmə kollegiyası qeyd edir ki, həm Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2023-cü il tarixli, 34 nömrəli Qərarı ilə qəbul edilmiş Qaydaların, həm də onu əvəz edən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 avqust 2023-cü il tarixli, 2306 nömrəli təsdiq edilmiş Qaydaların 6.2-ci bəndinə əsasən bəzi ixtisaslar üzrə, o cümlədən hüquq ixtisası üzrə peşə tanınması üçün imtahan tələbi nəzərdə tutulmuşdur. Buna görə də, iddiaçı peşə tanınması üçün müvafiq imtahanda iştirak etməli və yalnız həmin imtahandan uğur qazandıqdan sonra ona peşə tanınmasına dair şəhadətnamə verilməsi mümkün olmalı idi. Eləcə də, Qaydaların 6.3-cü bəndində peşə

tanınması üçün imtahan tələbini istisna edən hallar təsbit olunmuşdur, lakin bu hallardan hər hansı biri iddiaçının vəziyyətinə şamil edilə bilməz.

3.12. Məhkəmə kollegiyası nəzərə alır ki, hazırkı işdə iddiaçıya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 avqust 2023-cü il tarixli, 2306 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Qaydalarının tələbləri tətbiq edilməli idi və iddiaçı peşə tanınması üçün müvafiq imtahanda iştirak etməli idi, lakin iddiaçının vəziyyəti ümumi qaydadan fərqlənir. Belə ki, onun mübahisələndirilən diplomunun həm akademik, həm də peşə tanınmasının təmin edilməsi ilə bağlı cavabdeh inzibati orqanın üzərinə Nazirlər Kabinetinin 13 may 2003-cü il tarixli, 64 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Qaydalara uyğun öhdəlik qoyan və qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı mövcuddur. Bu hal isə iddiaçının vəziyyətinə ümumi qaydanın – kvalifikasiyanın (diplomun) tanınması üçün müraciətin edildiyi tarixdə qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqini istisna edən hüquqi amil kimi qiymətləndirilməlidir.

4. İddiaçının vəziyyətinə ümumi qaydanın tətbiq edilməməsi və məhkəmə qərarının izahı prosedurunun həddləri

4.1. Hazırkı işdə iddiaçının vəziyyətinə ümumi qaydanın tətbiq edilməsini istisna edən hal, onun mübahisələndirilən diplomunun həm akademik, həm də peşə tanınmasını cavabdeh inzibati orqanın üzərinə öhdəlik olaraq qoymuş və qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının olmasıdır. Qüvvəyə minmiş Bakı İnzibati Məhkəməsinin 17 may 2024-cü il tarixli, e-21(112)-5259/2024 nömrəli qərarından da göründüyü kimi, iddia həm akademik, həm peşə tanınması ilə əlaqədar olmuş, iddia da bütünlükdə təmin edilmiş, məhkəmələr hesab etmişdir ki, iddiaçının diplom üzrə həm peşə, həm akademik tanınması həyata keçirilməlidir.

4.2. Məhkəmə kollegiyası nəzərə alır ki, qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarında iddiaçının vəziyyətinə yuxarıda qeyd edilən ümumi qayda, o cümlədən peşə tanınması üçün müvafiq imtahan tələbi tətbiq edilməmiş, yəni iddiaçının təhsil aldığı vaxt qüvvədə olan qanunvericiliyin (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 may 2003-cü il tarixli, 64 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiyası) Qaydaları"nın) tətbiq edilməli olunması qənaətinə gəlinmişdir (1-ci cild iş v. 181 və 2-ci cild iş v. 67 və 89-90). Bununla belə, qüvvəyə minmiş və hüquqi müəyyənlik kəsb etmiş məhkəmə qərarının mahiyyətinin və nəticə hissəsinin qərarın izahı proseduru çərçivəsində dəyişdirilməsi prosessual baxımdan yolverilməzdir (Mülki Prosessual Məcəllənin 230.1-ci maddəsi).

4.3. Belə ki, məhkəmə qərarının izahı institutu yalnız qərardakı qeyri-müəyyən məqamların aydınlaşdırılmasına xidmət edir. Hazırkı işdə məhkəmə qərarı tam aydın və konkret olduğundan, onun əlavə izahına zərurət yoxdur. Cavabdehin izah adı altında verdiyi ərizə əslində qərarın məzmununu dəyişdirməyə yönəlmişdir; belə ki, mübahisələndirilən məhkəmə qərarında iddiaçının diplomunun "həm akademik, həm də peşə tanınması" birmənalı şəkildə qərarın nəticə hissəsində təsbit edildiyi halda, izah vasitəsilə "peşə tanınması" hissəsinin qərardan çıxarılmasına cəhd etmək qərarın aydınlaşdırılması deyil, faktiki olaraq qüvvəyə minmiş qərarın qismən ləğvi və mahiyyətə yeni qərarın çıxarılması deməkdir. Buna görə də, qərarın izahı proseduru qüvvəyə minmiş aktın məzmununu dəyişmək və ya şəxsin artıq əldə etdiyi subyektiv hüququ ləğv etmək üçün vasitə kimi istifadə oluna bilməz. Hətta, qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarında hər hansı maddi və ya prosessual hüquq normasının tətbiqində səhv mövcud olsa belə, həmin səhvin məhkəmə qərarının izahı proseduru çərçivəsində düzəldilməsi və ya qərarın qismən ləğvi mümkün deyildir.

4.4. Məhkəmə kollegiyası qeyd edir ki, qanunvericiliyə və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən, qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının qətiliyi (res judicata)

prinsipinə müdaxiləyə yalnız müstəsna hallarda yol verilə bilər (Brumărescu Rumıniyaya qarşı [Böyük Palata], № 28342/95, 28 oktyabr 1999-cu il, §61; Ryabykh Rusiyaya qarşı, № 52854/99, 24 iyul 2003-cü il, §52). Lakin məhkəmə qərarının izahı proseduru mahiyyət etibarilə qanunvericilikdə aşkar təsbit edilmiş bu müstəsna halların tətbiqi və ya araşdırılması mexanizmi deyildir.

4.5. Beləliklə, Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, Bakı İnzibati Məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş 17 may 2024-cü il tarixli, e-21(112)-5259/2024 nömrəli qərarı açıq və anlaşılandır. Qərarın məzmununda iddiaçının diplomu üzrə həm akademik, həm də peşə tanınmasının həyata keçirilməli olduğu birmənalı şəkildə təsbit edilmişdir, izaha zərurət müəyyən edilmir və ərizə rədd edilməlidir. Qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı qətidir və icra edilməlidir.

**Bu xülasə məhkəmə qərarının anlaşılan olmasında yardımçı olmaq məqsədilə Ali Məhkəmənin Aparatı tərəfindən tərtib edilmişdir və qərarın tərkib hissəsi olmamaqla, onun qısa məzmununu təşkil edir. Yalnız məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş məhkəmə aktı rəsmi sənəddir və rəsmi olaraq yalnız ona istinad edilə bilər.*

Qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklər

Hüquqi
akta keçid

1. "Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 21 aprel tarixli 386-VIIQD nömrəli Qanunu

2026-cı il 21 aprel tarixli 386-VIIQD nömrəli Qanunla Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 308-1-ci maddəsinə müvafiq dəyişikliklər edilmişdir. Dəyişikliklərin əsas məqsədi dövlət vəsaitlərindən istifadə ilə bağlı məsuliyyət mexanizminin təkmilləşdirilməsi, sanksiyaların fərdiləşdirilməsi və hüquqi tənzimləmənin dəqiqləşdirilməsidir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 308-1-ci maddəsində (Dövlət büdcəsinin, məqsədli büdcə fondlarının və ya büdcədən kənar dövlət fondlarının vəsaitindən təyinatı üzrə istifadə etməmə) cinayətin predmeti olan vəsaitin əhatə dairəsi genişləndirilərək dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin vəsaiti də maddənin təsir dairəsinə salınmışdır. Maddənin hazırda qüvvədə olan sanksiyasında cərimənin məbləği konkret aralıqda (doqquz min manatdan on üç min manatadək) nəzərdə tutulduğu halda, dəyişikliyə əsasən cərimə "cinayətin predmetinin dəyərinin (təyinatından kənar istifadə olunan vəsaitin) yüz faizi miqdarında" müəyyən edilir. Bu dəyişikliklə cərimənin miqdarı birbaşa vurulan zərərle əlaqələndirilir.

Eyni zamanda külli miqdarda törədilən əməllərə görə alternativ cəza növü kimi cinayətin predmetinin dəyərinin (təyinatından kənar istifadə olunan vəsaitin) yüz faizi miqdarında cərimə edilməklə üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası əlavə edilir.

Bundan başqa Cinayət Məcəlləsinin 308-1-ci maddəsinin Qeyd hissəsinə əlavə olunan 2-ci bənddə bu maddədə "dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslər" dedikdə bu Məcəllənin 195-2-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsindəki anlayış nəzərdə tutulmuşdur. 3-cü bəndə isə bu maddədə nəzərdə tutulmuş əməlləri ilk dəfə törətmiş şəxs cinayətin predmetinin dəyərini (təyinatından kənar istifadə olunan vəsaiti) tamamilə ödədikdə cinayət məsuliyyətindən azad olunması müəyyən edilmişdir.

2. "Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində, "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" və "Media haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 21 aprel tarixli 387-VIIQD nömrəli Qanunu

Hüquqi
akta keçid

2026-cı il 21 aprel tarixli Qanunla Azərbaycan Respublikasının Cinayət və Cinayət-Prosessual məəcəllələrinə, "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" və "Media haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına müvafiq dəyişikliklər edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə əlavə edilən iki yeni maddəyə əsasən, şəxsin razılığı olmadan onun görüntüsündən və ya səsindən istifadə etməklə süni intellekt texnologiyaları vasitəsilə reallığı əks etdirməyən foto, video və ya audio materialların

hazırlanması və yayılması, habelə pornoqrafik və ya seksual məzmunlu materialların hazırlanması və yayılması cinayət məsuliyyəti yaradır.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 37.3-cü maddəsinə müvafiq dəyişiklik edilərək cinayət təqibinin həyata keçirilməsi ilə bağlı prosessual norma müəyyən edilir. Belə ki, ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi yuxarıda qeyd olunan cinayətlər üzrə zərərçəkmiş şəxsin şikayəti olmadan belə, xüsusi hallarda prokurorluq orqanları tərəfindən cinayət təqibinin başlanılmasına səbəb olan maddələr sırasında müəyyən olunur.

Eyni zamanda "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" və "Media haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına edilən dəyişikliklərlə süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış materialların yayılması ilə bağlı əlavə hüquqi tələblər və məhdudiyyətlər müəyyən edilir.

Belə ki, "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa edilən dəyişikliklərə görə süni intellekt texnologiyaları vasitəsilə hazırlanmış foto, video və ya audio materiallar kütləvi nümayiş etdirildikdə belə texnologiyalardan istifadə edilməklə hazırlandığını aydın şəkildə göstərən və asanlıqla görünən nişanlanma ilə təmin edilməlidir.

Hüquqi
akta keçid

3. "Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 21 aprel tarixli 388-VIIQD nömrəli Qanunu

Qanunla Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər elektron idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, uşaq hüquqlarının müdafiəsi, süni intellektdən etik və məsuliyyətli istifadə istiqamətlərini əhatə edir.

Belə ki, süni intellekt texnologiyaları vasitəsilə hazırlanmış və kütləvi nümayiş etdirilən foto, video və audio materialların xüsusi nişanlanma olmadan yayılması və paylaşılması inzibati məsuliyyət yaradacaq.

Bundan başqa "Uşaq hüquqları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinə yeni maddələr əlavə edilmişdir. Belə ki, dəyişikliklə təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, sosial xidmət və penitensiar müəssisələrin əməkdaşları, eləcə də valideynlər tərəfindən uşaqda zorakılıq əlamətləri aşkar olunduğu halda hüquq-mühafizə orqanlarına məlumat verilməməsinə görə inzibati məsuliyyət müəyyən edilir. Eyni zamanda uşaqlar arasında davamlı təzyiq və aqressiv davranışın qarşısının alınmasına görə də cərimələr tətbiq ediləcək.

Qanunvericiliyə edilən digər dəyişikliklə "İCMAL" informasiya sistemi "Rəqəmsal dövlət maliyyəsi" informasiya sisteminin tərkibində "İnzibati cərimələrin mərkəzi avtomatlaşdırılmış lövhəsi" altsistemi yəni "İCMAL" altsistemi kimi yenidən təşkil olunur. Bu dəyişiklik inzibati cərimələr üzrə daxilolmalara dair məlumatların təhlili və həmin məlumatların düzgünlüyünə nəzarət funksiyalarının vahid dövlət maliyyə platformasına integrasiyasını təmin edir.

Dəyişiklikdə həmçinin uşaqların dilənçiliyə cəlb edilməsinə görə məsuliyyət tədbirləri, xüsusi icra məmurlarının fəaliyyəti ilə bağlı yeni inzibati tələblər də öz əksini tapmışdır.

4. "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində və "Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 27 aprel tarixli 394-VIIQD nömrəli Qanunu

Hüquqi
akta keçid

Dəyişiklik "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2025-2030-cu illər üçün Dövlət Proqramı"nın icrası ilə bağlı hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi məqsədilə edilmişdir.

Bu məqsədlə Əmək Məcəlləsinin 4 maddəsinə 6 dəyişiklik edilib. Belə ki, Məcəllənin 48-ci maddəsinin 5-ci bəndinə əlavə olunan 5-2 və 5-3 yarımbəndlərin müddəalarında narkoloji xəstələr üçün fəaliyyət məhdudiyyəti nəzərdə tutulmuş peşə növlərinə və vəzifələrə qəbul edilərkən işçinin dövlət narkoloji tibb müəssisəsi tərəfindən verilmiş tibbi müayinə haqqında rəy təqdim etməsi, işçilərin əmək funksiyasını yerinə yetirməsi zamanı əsaslı şübhələr yarandığı halda işəgötürənin hesabına müvafiq dövrü və ya növbədənkenar icbari tibbi müayinədən keçirilməsi məsələlərinin tənzimlənməsi öz əksini tapıb.

Habelə dəyişikliyə əsasən Əmək Məcəlləsinin 74-cü maddəsində qeyd olunan peşə və vəzifələr üzrə narkoloji xəstə olduğu müəyyən edilən şəxslə əmək müqaviləsinin bağlandığı aşkar edildikdə və ya əmək münasibətləri dövründə tibbi müayinə zamanı şəxsin narkoloji xəstə olması müəyyən edildikdə, tərəflərin iradəsindən asılı olmayan əsas kimi işçinin əmək müqaviləsinə xitam verilməsi nəzərdə tutulur.

"Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında" Qanunun 24.3-cü maddəsinə də uyğunlaşma xarakterli "işçinin davranışında narkotik maddənin təsiri altında olmasına əsaslı şübhələr yarandığı halda dərhal, işəgötürənin vəsaiti hesabına narkoloji müayinədən keçməsi" müddəası əlavə olunub.

5. "Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində və "Terrorçuluğa qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 27 aprel tarixli 395-VIIQD nömrəli Qanunu

Hüquqi
akta keçid

Dəyişikliyə əsasən Cinayət Məcəlləsinə terror təşkilatı yaratma, ona rəhbərlik etmə və ya onun fəaliyyətində iştirak etməyə görə cinayət məsuliyyətini müəyyən edən yeni 214-4-cü maddə əlavə olunmuşdur. Maddənin Qeyd hissəsində isə terror təşkilatına üzv olan və ya onun fəaliyyətində iştirak edən şəxsin hakimiyyət orqanlarını vaxtında xəbərdar etməklə və ya başqa üsulla cinayət əməllərinin qarşısının alınmasına, terror təşkilatını yaratmış, ona rəhbərlik etmiş, fəaliyyətində iştirak etmiş və ya onu maliyyələşdirmiş şəxslərin aşkar edilməsinə yardım etdikdə və onun əməlində başqa cinayətin tərkibi olmadıqda, cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi nəzərdə tutulur.

Həmçinin Cinayət Məcəlləsinin 282-ci maddəsi yeni redaksiyada verilmiş və təxribat cinayətinə görə məsuliyyətin əhatə dairəsi genişləndirilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının müdafiə qabiliyyətini, iqtisadi təhlükəsizliyini və elmi-texniki potensialını zəiflətmək məqsədilə əhəlinin həyat təminatı və kritik informasiya infrastrukturunu obyektlərinə, enerji və nəqliyyat infrastrukturuna, telekommunikasiya şəbəkələrinə qarşı yönəlmiş hərəkətlər də təxribat əməli kimi müəyyən edilmişdir.

Həmçinin təxribatın törədilmə üsullarına əməli süni intellekt texnologiyalarından və xüsusi proqram təminatlarından istifadə halları da daxil edilmişdir.

6. "Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında 1993-cü il 22 yanvar tarixli Konvensiyaya dəyişikliklərin edilməsi barədə Protokol"un təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 1 may tarixli 398-VIIQ nömrəli Qanunu

Hüquqi
akta keçid

Qanunla 2025-ci il 26 iyun tarixində imzalanmış "Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında 1993-cü il 22 yanvar tarixli Konvensiyaya dəyişikliklərin edilməsi barədə Protokol" təsdiq edilmişdir.

Konvensiyaya dəyişikliklərin edilməsi barədə Protokol bu Konvensiyanın iştirakçı dövlətlərində yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlara görə alimentin tutulmasına dair məhkəmə əmrlərinin tanınmasını təşviq etmək məqsədilə imzalanmışdır.

Bu səbəbdən Konvensiyanın hüquqi yardımın həcmi müəyyən edən 6-cı maddəsinə "yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlara görə alimentin tutulmasına dair məhkəmə əmri" sözləri əlavə edilmişdir.

Həmçinin qərarın tanınmasından və icrasından imtinanı nəzərdə tutan 55-ci maddəyə "məhkəmə əmri çıxarıldığı halda – borcluya məhkəmə əmrinin (onun surətinin) həmin məhkəmə əmrinin çıxarıldığı Razılığa gələn Tərəfin milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq təqdim edilmədiyi və ya göndərilmədiyi halda" məzmununda yeni abzas əlavə edilmişdir.

Eyni zamanda 2025-ci il 26 iyun tarixli Qanunla "Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiyaya dəyişikliklərin edilməsi barədə Protokol" təsdiq edilmişdir. Qeyd olunmalıdır ki, 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiyaya edilmiş dəyişikliklər 1993-cü il 22 yanvar tarixli Konvensiyaya edilən dəyişikliklərlə eynilik təşkil edir.

7. "Məhkəmə aktlarının, digər səlahiyyətli orqanların və vəzifəli şəxslərin aktlarının məcburi icrası həyata keçirilərkən məlumat mübadiləsi üzrə əməkdaşlıq haqqında Saziş" in təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 1 may tarixli 400-VIIQ nömrəli Qanunu

Hüquqi
akta keçid

Qanunla 2025-ci il 26 iyun tarixində imzalanmış "Məhkəmə aktlarının, digər səlahiyyətli orqanların və vəzifəli şəxslərin aktlarının məcburi icrası həyata keçirilərkən məlumat mübadiləsi üzrə əməkdaşlıq haqqında Saziş" təsdiq edilmişdir. Saziş 25 maddədən ibarətdir. Bu Saziş tərəf dövlətlərin məhkəmə aktlarının, səlahiyyətli orqanların və vəzifəli şəxslərin aktlarının icrası zamanı insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, dövlət və digər orqanların və təşkilatların qanuni mənafelərinin müdafiəsini təmin etmək, tərəflərin qanunvericiliyi ilə Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərin həmin aktların məcburi icrası üzrə funksiyalarının həyata keçirilməsi həvalə edilmiş orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətini təkmilləşdirmək məqsədilə imzalanmışdır.

Hüquqi
akta keçid

8. "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində və "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 1 may tarixli 401-VIIQD nömrəli Qanunu

2026-cı il 1 may tarixli Qanunla Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində və "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda müvafiq dəyişikliklər edilmişdir.

Əmək Məcəlləsində edilmiş dəyişiklik işəgötürənlərin bərabər əməkhaqqı təmin etmək öhdəliyi konkretləşdirilmiş və əməkhaqqı sistemində cinsə görə ayrı-seçkiliyin qarşısının alınmasını gücləndirmişdir. Belə ki, Məcəllədə işəgötürənin vəzifələrini nəzərdə tutan 12-ci maddənin "g" bəndi təkmilləşdirilərək, cinsindən asılı olmayaraq eyni və ya bərabər dəyərli müxtəlif işi yerinə yetirən işçilərə bərabər əmək haqqının verilməsini təmin etmək öhdəlik olaraq müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda Məcəllənin 154-cü maddəsinə yeni hissə əlavə edilməklə bərabər dəyərli işin obyektiv qiymətləndirilməsinin əmək şəraiti, əmək funksiyasının xarakteri və qüvvədə olan vahid tarif-ixtisas sorğu kitabçalarında nəzərdə tutulmuş tarif-ixtisas xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla işəgötürənlər tərəfindən müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur.

"Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanunun 9.1-ci maddəsinin yeni redaksiyasına əsasən, işəgötürən tərəfindən cinsindən asılı olmayaraq eyni və ya bərabər dəyərli müxtəlif işi yerinə yetirən işçilərə əməkhaqqı bərabər ödənilməlidir. İşin bərabər dəyərli olması Əmək Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq əmək şəraiti, əmək funksiyasının xarakteri və qüvvədə olan vahid tarif-ixtisas sorğu kitabçalarında nəzərdə tutulmuş tarif-ixtisas xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla işəgötürən tərəfindən müəyyən edilir.

Hüquqi
akta keçid

9. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2026-cı il 17 aprel tarixli Qərarı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 2026-cı il 17 aprel tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28 və 60-cı maddələri baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.6 və 447.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxaraq qərar qəbul etmişdir.

Hüquqi
akta keçid

10. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2026-cı il 5 may tarixli Qərarı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 2026-cı il 5 may tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin VII hissəsi baxımından Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 53.1.7 və 139-cu maddələrinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 141.1.3 və 142-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxaraq qərar qəbul etmişdir.

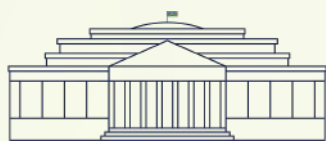
Hüquqi
akta keçid

11. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2026-cı il 12 may tarixli Qərarı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 2026-cı il 12 may tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 402-ci maddəsinin və "Notariat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 74-cü maddəsinin dördüncü hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxaraq qərar qəbul etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının
Məhkəmə təcrübəsinin təhlili şöbəsi

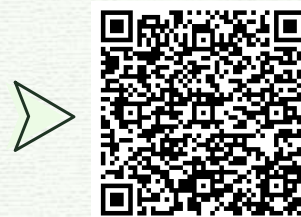
DÜNYADA HÜQUQ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ALİ MƏHKƏMƏSİ

Dövlət idarəçiliyi, beynəlxalq münasibətlər və regional qanunvericilik islahatları**1. Rusiya Xəzər dənizində neft-qaz platformaları üzərində dronların vurulmasına icazə verən qanunu təsdiqlədi**[Xəbərin əslinə keçid](#)

Rusiya qanunverici orqanı Xəzər dənizinin Rusiya sektorunda yerləşən neft-qaz platformaları üzərində "düşmən" dronlarının vurulmasına icazə verən qanunu təsdiqləyib. Qanun xüsusilə Lukoil-in Filanovski və Korçagin yataqları kimi strateji enerji obyektlərinin müdafiəsi ilə əlaqələndirilir. Rəsmi izaha görə, dəyişiklik bu sahədə mövcud "hüquqi boşluğu" aradan qaldırmalı və obyektlərin antiterror müdafiəsini təmin etməlidir.

2. Qazaxıstanda islahat gündəliyini sürətləndirən konstitusiya qanunları paketi qəbul edildi[Xəbərin əslinə keçid](#)

Qazaxıstan Parlamenti ölkədə aparılan konstitusiya islahatlarının davamı olaraq bir sıra konstitusiya qanunları paketini qəbul edib. Paket prezidentin statusu və səlahiyyətləri, yeni qanunverici orqan kimi Kurultayın hüquqi çərçivəsi, Xalq Şurasının institutionallaşdırılması, paytaxtın statusu, inzibati-ərazi quruluşu və seçki qanunvericiliyinə dəyişiklikləri əhatə edir. Bu sənədlər yeni konstitusion modelin yalnız siyasi bəyanat səviyyəsində qalmayıb konkret hüquqi mexanizmlərlə tamamlandığını göstərir.

3. MDB Parlamentlərarası Assambleyası növbəti üç il üçün model qanunvericilik planını müəyyən etdi

MDB Parlamentlərarası Assambleyası Şurasının Sankt-Peterburqda keçirilən iclasında 2026–2028-ci illər üzrə model qanun yaradıcılığı planı təsdiqlənib. Plana əsasən, humanitar və sərəhədyanı əməkdaşlıq, ekstremizm və terrorçuluğa qarşı mübarizə, iqtisadiyyat, maliyyə, sosial siyasət, ekologiya və turizm sahələri üzrə 130-dan çox model qanun və tövsiyənin hazırlanması nəzərdə tutulur. İclasda model qanunların hazırlanmasında alimlər, ekspertlər və deputatların iştirakı, həmçinin milli maraq və ənənələrin nəzərə alınması xüsusi vurğulanıb.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

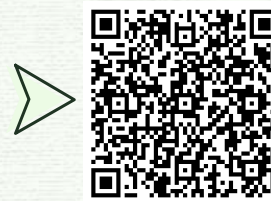
4. Rusiya xaricdə saxlanılan vətəndaşlarının müdafiəsi üçün ordudan istifadəyə dair qanun qəbul etdi

Rusiya Prezidenti Vladimir Putin xaricdə saxlanılan və ya cinayət təqibinə məruz qalan Rusiya vətəndaşlarının müdafiəsi üçün silahlı qüvvələrdən istifadəni mümkün edən qanun imzalayıb. Qanun xüsusilə Rusiyanın tanımadığı xarici məhkəmələr və beynəlxalq məhkəmə orqanlarının qərarları ilə bağlı hallara şamil olunur. Bu dəyişiklik Moskvanın xarici yurisdiksiyalara və beynəlxalq məhkəmə mexanizmlərinə münasibətdə daha sərt mövqe tutduğunu göstərir.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

5. Qırğızıstanda yeni rəqabət qanunu: biznes üçün nə dəyişir?

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Qırğızıstanda qəbul edilən yeni “Rəqabət haqqında” qanun ölkənin antimonopoliya tənzimlənməsini yeniləyərək 2011-ci il qanununu əvəz edəcək. Sənəd rəqəmsal platformalar, kartel sövdələşmələri, hökmran mövqe, iqtisadi təmərküzləşmə və anti-inhisar nəzarəti üzrə daha dəqiq qaydalar müəyyən edir. Qanuna əsasən, 35 faiz və daha çox bazar payına malik şirkətlər hökmran mövqedə hesab oluna bilər, bəzi hallarda isə bu hədd 15 faizdən başlayaraq qiymətləndiriləcək.

6. Fransa kolonial dövrə talan edilmiş mədəni artefaktların qaytarılması haqqında qanun qəbul etdi

Fransa kolonial dövrə talan edilmiş mədəni artefaktların mənşə ölkələrinə qaytarılmasını asanlaşdıran yeni qanun qəbul edib. Qanun hər bir əşya üzrə ayrıca parlament qərarı tələb etmədən, restitusiya prosesinin xüsusi prosedurla aparılmasına imkan yaradır. Bu mexanizm mədəni sərvətlərin qaytarılmasını yalnız diplomatik jest deyil, həm də tarixi ədalət və hüquqi məsuliyyət məsələsi kimi təqdim edir. Artefaktların mənşəyi və əldə olunma şəraiti elmi-hüquqi araşdırma əsasında qiymətləndiriləcək.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

7. Qazaxıstan miqrasiya islahatları ilə Avrasiyanın istedad və investisiya mərkəzinə çevrilməyi hədəfləyir

Qazaxıstan xarici investorları, yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri və qlobal istedadları cəlb etmək üçün miqrasiya siyasətində geniş islahatlara başlayıb. Prezidentin 25 aprel 2026-cı il tarixli fərmanına əsasən, ölkə kvota və icazə əsaslı modeldən daha çevik və təşviq yönümlü miqrasiya sisteminə keçməyi hədəfləyir. Yeni mexanizmlər "Altyn Visa" proqramı, vergi güzəştləri, e-Residency, rəqəmsal rezident ID-si və "bir pəncərə" prinsipi ilə miqrasiya xidmətlərinin sadələşdirilməsini nəzərdə tutur.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Məhkəmə prosesləri, cinayət məsuliyyəti və siyasi-hüquqi qərarlar

8. Milyarder təsisçinin müəmmalı ölümü: Mango işi yenidən gündəmdə

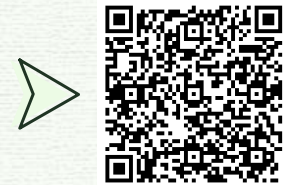
Mango brendinin təsisçisi İsak Andikin ölümü ilə bağlı istintaqda onun oğlu Conatan Andik şübhəli şəxs qismində araşdırılır. İstintaq versiyasına görə, hadisə zamanı onun atasını uçurumdan itələmiş ola biləcəyi ehtimalı qiymətləndirilir. İş üzrə yekun hüquqi nəticə hələ müəyyən edilmədiyindən məsələ istintaq çərçivəsində araşdırılır.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

9. Türkiyədə məhkəmə CHP rəhbərliyi ilə bağlı qərarı ləğv etdi: müxalifətdə siyasi gərginlik

Türkiyədə məhkəmə əsas müxalifət partiyası CHP-nin İstanbul vilayət rəhbərliyinin seçildiyi qurultayın nəticələrini ləğv edib. Qərardan sonra İstanbul təşkilatının rəhbərliyi və qurultayda qəbul edilən qərarların hüquqi qüvvəsi mübahisə predmetinə çevrilib. Məhkəmə prosesi partiya daxilində yeni idarəçilik böhranı yaradıb və CHP rəhbərliyi qərara qarşı hüquqi addımlar atacağını bildirib.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

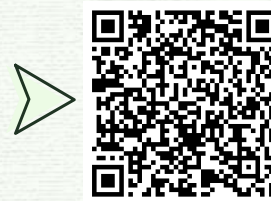
10. Dua Lipa Samsung-a qarşı 15 milyon dollarlıq iddia qaldırdı

Dua Lipa Samsung-a qarşı 15 milyon dollarlıq iddia qaldıraraq şirkəti onun görüntüsündən icazəsiz istifadə etməkdə ittiham edib. İddia onun obrazının Samsung TV qutularında reklam məqsədilə istifadə edilməsi ilə bağlıdır. Müğənninin tərəfi bunun şəxsi imic və kommersiya hüquqlarının pozulması olduğunu bildirir. İş hazırda məhkəmə qaydasında araşdırılır.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

11. Filippinin keçmiş prezidenti Dutertenin Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsində işinə noyabrda baxılacaq

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Filippinin keçmiş prezidenti Rodrigo Dutertenin Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsində işi üzrə məhkəmə baxışının noyabr ayında başlanacağı açıqlanıb. İş onun prezidentliyi dövründə aparılan “narkotiklərlə mübarizə” kampaniyası zamanı törədildiyi iddia olunan cinayətlərə görə açılıb. Prokurorluq Duterte-ni insanlıq əleyhinə cinayətlərdə ittiham edir. Müdafiə tərəfi isə ittihamları rədd edir və məhkəmənin yurisdiksiyası ilə bağlı etirazlarını davam etdirir.

12. Çində korrupsiya ittihamları: keçmiş müdafiə nazirlərinə şərti ölüm hökmü

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Çində hərbi məhkəmə korrupsiya ittihamları üzrə iki keçmiş müdafiə naziri barəsində şərti ölüm hökmü çıxarıb. Onlar rüşvət almaqda, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadədə və hərbi intizamı ciddi şəkildə pozmaqda təqsirli biliniblər. Hökmün şərti xarakter daşması müəyyən müddət ərzində cəzanın ömürlük həbsə dəyişdirilə biləcəyini göstərir. İş Çin ordusunda yüksək vəzifəli şəxslərə qarşı aparılan antikorrupsiya kampaniyasının davamı kimi təqdim olunur. Bu proses ölkədə hərbi idarəetmə, siyasi etimad və korrupsiyaya qarşı sərt cəza siyasəti kontekstində diqqət çəkir.

13. ABŞ Ali Məhkəməsində ölüm cəzası və intellektual əlillik meyarları müzakirə olunur

ABŞ Ali Məhkəməsi Hamm v. Smith işi üzrə əlilliyi olan şəxslərə ölüm cəzasının tətbiqi ilə bağlı mühüm qərar verməyə hazırlaşır. Mübahisə Alabama ştatının intellektual əlilliyin müəyyən edilməsində IQ göstəricilərinə daha sərt yanaşma tətbiq etmək istəyi ilə bağlıdır. Federal məhkəmə Joseph Smith-in intellektual əlilliyi olduğunu müəyyən etsə də, Alabama onun IQ nəticəsi 70-dən yuxarı olduğu üçün o, intellektual əlillik meyarına avtomatik uyğun sayılmamalı olduğunu deyir.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

İnsan hüquqları, uşaq hüquqları və sosial müdafiə

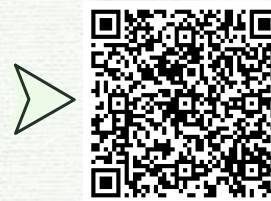
14. BMT Komitəsi Əfqanıstanda uşaq nikahlarını legitimləşdirən fərmanı pislədi

BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsi Əfqanıstanda qız uşaqlarının nikaha məcbur edilməsinə şərait yarada biləcək yeni fərmanı ciddi narahatlıqla qarşılayıb. Komitə sənədin uşaq hüquqları, təhsil hüququ və zorakılıqdan müdafiə prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil etdiyini bildirib. Fərman xüsusilə Taliban hakimiyyəti dövründə qızların hüquqlarının daha da məhdudlaşdırılması fonunda beynəlxalq tənqidlərə səbəb olub.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

15. Qana'da LGBTQ+ fəaliyyətinin təşviqini kriminallaşdıran qanun layihəsi təsdiqləndi

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Qana Parlamenti LGBTQ+ fəaliyyətinin təşviqini, dəstəklənməsini və müdafiəsini kriminallaşdıran qanun layihəsini qəbul edib. Layihə eynicinsli münasibətlərə dair mövcud məhdudiyyətləri daha da sərtləşdirir və hüquq müdafiəçiləri tərəfindən insan hüquqları baxımından tənqid olunur. Qanunun qüvvəyə minməsi üçün prezidentin imzası tələb olunur.

16. Kolumbiyada azyaşlıların cinsi istismarının kriminallaşdırılması alqışlandı

[Xəbərin əslinə keçid](#)

BMT eksperti Kolumbiya Ali Ədalət Məhkəməsinin azyaşlıların cinsi istismarını ayrıca cinayət kimi tanıyan qərarını müsbət qiymətləndirib. Qərar uşaqların kommersiya məqsədli istismarı və onlara qarşı zorakılıq halları ilə mübarizədə hüquqi müdafiəni gücləndirir. Məhkəmə bu əməllərin yalnız fərdi zorakılıq faktı kimi deyil, uşaqların ləyaqətinə və təhlükəsizliyinə qarşı ciddi hüquq pozuntusu kimi qiymətləndirilməli olduğunu vurğulayıb. Bu yanaşma Kolumbiyada uşaq hüquqlarının müdafiəsi üzrə məhkəmə praktikasında mühüm addım hesab olunur.

17. İsveçdə yaxın qohumlar arasında nikahın qadağan edilməsi üzrə yeni qanunvericilik təşəbbüsü

İsveç Parlamenti əmi, xala, bibi və dayı uşaqları, habelə digər yaxın qohumlar arasında nikahı qadağan edən qanunu yekdilliklə qəbul edib. Yeni qaydalara əsasən, xaricdə bağlanmış bu cür nikahlar da, bir qayda olaraq, İsveçdə tanınmayacaq. Qanun həmçinin ögey bacı-qardaşlar və övladlığa götürmə nəticəsində bacı-qardaş sayılan şəxslərin nikahına icazə verilməsini aradan qaldırır. Dəyişikliklərin məqsədi nikaha məcburetmə, ailədaxili təzyiq və "namus" motivli zorakılıq hallarının qarşısını almaq kimi izah olunur.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

18. Qırğızıstanda dövlət müavinətləri haqqında qanuna dəyişikliklər edildi

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Qırğızıstanda dövlət müavinətləri haqqında qanuna sosial dəstək mexanizmlərinin tətbiqi ilə bağlı dəyişikliklər edilib. Dəyişikliklər aztəminatlı ailələrə, uşaqlara və sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərə ödənişlərin tənzimlənməsini əhatə edir. Yeni qaydalar dövlət yardımının daha ünvanlı və sistemli şəkildə göstərilməsinə yönəlib. Qanun sosial təminat sahəsində hüquqi mexanizmlərin yenilənməsi baxımından əhəmiyyət daşıyır.

Süni intellekt, rəqəmsal hüquq və texnologiya tənzimlənməsi

19. Süni intellekt hüquq təhsilində professorları qabaqladı: Stanford araşdırmasının nəticələri

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Stanford Hüquq Məktəbinin araşdırmasına görə, hüquq professorları tələbə suallarına verilən cavablar arasında Sİ tərəfindən hazırlanmış izahları daha çox üstün tutublar. Tədqiqatda birinci kurs müqavilə hüququ tələbələrinin verə biləcəyi 40 sual üzrə professorların və Sİ platformalarının cavabları müqayisə edilib. Qiymətləndirmə anonim aparıldığı üçün iştirakçılar cavabın insan, yoxsa Sİ tərəfindən yazıldığını bilməyiblər. Nəticədə Sİ cavabları 75 faiz hallarda tələbələr üçün daha faydalı hesab olunub.

20. OpenAI məhkəmədə müdafiə olunur: “ChatGPT hüquqşünas deyil” arqumenti

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Mübahisə Nippon Life Insurance Company ilə onun keçmiş əməkdaşı Graciela Dela Torre arasında davam edən məhkəmə mübahisəsi fonunda yaranıb. Şirkətin iddiasına görə, Dela Torre əvvəlki mübahisə üzrə razılaşmadan sonra ChatGPT-dən istifadə edərək federal məhkəməyə çoxsaylı və əsassız sənədlər təqdim edib. Nippon Life buna görə OpenAI-ni məhkəməyə verib və ChatGPT-nin faktiki olaraq icazəsiz hüquqi məsləhət göstərdiyini iddia edib. OpenAI isə cavabında bildirib ki, ChatGPT nə hüquqşünasdır, nə şəxsdir, nə də hüquq fəaliyyəti ilə məşğul olur; alətdən necə istifadə edilməsinə görə məsuliyyət istifadəçinin üzərindədir.

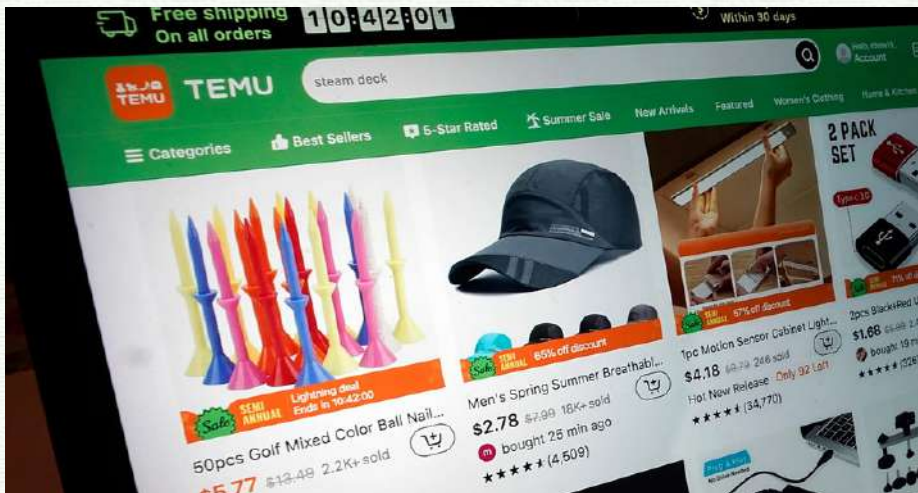
21. Vəkilsiz və imkansız iddiaçılar süni intellektlə məhkəməyə üz tutur

ABŞ-da vəkil tutmağa maddi imkanı olmayan vətəndaşlar məhkəmə sənədlərini hazırlamaq və iddia ərizələrini formalaşdırmaq üçün Si alətlərindən daha çox istifadə etməyə başlayıblar. Bu alətlər istifadəçilərə hüquqi arqumentləri strukturlaşdırmaq, məhkəmə dilini sadələşdirmək və prosesdə ilkin istiqamət almaq imkanı verir. Bununla belə, məhkəmələr Si ilə hazırlanmış sənədlərdə səhvlər, yanlış istinadlar və qeyri-dəqiq hüquqi əsaslandırmaqlarla bağlı riskləri də nəzərə alır.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

22. Avropa İttifaqı Temu-ya 200 milyon avro cərimə kəsdi: təhlükəli oyuncaqlar və qüsurlu məhsullar gündəmdə

Avropa İttifaqı Çin mənşəli e-ticarət platforması Temu-ya təhlükəli uşaq oyuncaqları və qüsurlu enerji cihazlarının satışı ilə bağlı 200 milyon avro cərimə tətbiq edib. Araşdırma zamanı platformada AI təhlükəsizlik standartlarına uyğun olmayan məhsulların satışda olduğu müəyyən edilib. Cərimə onlayn platformaların yalnız vasitəçi kimi deyil, istehlakçı təhlükəsizliyinə görə də məsuliyyət daşıması məsələsini önə çıxarır.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

23. Avstraliya Federal Məhkəməsi X platformasını onlayn təhlükəsizlik məlumatlarını açıqlamadığına görə cərimələdi

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Avstraliya Federal Məhkəməsi X platformasının onlayn təhlükəsizliklə bağlı tələb olunan məlumatları açıqlamamasına görə 465 min Avstraliya dolları məbləğində cərimə ödəməsinə qərar verib. İş platformanın zərərli onlayn məzmunla mübarizə tədbirləri barədə tənzimləyici orqana lazımi məlumat təqdim etməməsi ilə bağlıdır. Məhkəmə qərarı rəqəmsal platformaların şəffaflıq və hesabatlılıq öhdəliklərinin icrasına yönəlmiş nəzarətin gücləndiyini göstərir.

24. Özbəkistan əqli mülkiyyət sahəsində qanunvericilik bazasını yenilədi

Özbəkistanda əqli mülkiyyət sahəsində hüquqi çərçivəni təkmilləşdirən dəyişikliklər qəbul edilib. Yeniliklər müəllif hüquqları, sənaye mülkiyyəti obyektləri və hüquqların qeydiyyatı ilə bağlı prosedurların daha aydın və müasir tələblərə uyğun qurulmasına yönəlib. Dəyişikliklər biznes subyektləri və hüquq sahibləri üçün əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasını daha əlçatan və sistemli edə bilər.

[Xəbərin əslinə keçid](#)

Fransada məşhur “banan” əsərinin oğurlanması ilə bağlı cinayət şikayəti verildi

Fransanın Pompidou-Metz muzeyi italyan rəssam Maurizio Cattelanın dünyada böyük müzakirə yaratmış “Comedian” adlı əsərinin oğurlanması ilə bağlı “cinayət işi” verib. Söhbət sadə bir banandan getsə də, bu “adi banan” sənət dünyasında milyonlarla dollarlıq konseptual əsər kimi tanınır: əsər divara yapışqan lentlə bərkidilmiş banandan ibarətdir. Hadisə həftəsonu baş verib və muzey əməkdaşı əsərin sərgiləndiyi yerdə bananın yoxa çıxdığını aşkar edib.

İlk baxışda bu hadisə zarafat kimi görünə bilər, çünki banan onsuz da tez-tez dəyişdirilən real meyvədir. Lakin muzey məsələni sadəcə “meyvənin götürülməsi” kimi deyil, sənət əsərinə müdaxilə və mülkiyyət hüququnun pozulması kimi qiymətləndirib. Məhz buna görə də muzey cinayət işi üzrə şikayət verərək hadisənin hüquqi qaydada araşdırılmasını tələb edib.

Əsərin maraqlı tərəfi odur ki, onun dəyəri bananın özündə deyil, müəllifin ideyasında və əsərin təqdimat formasındadır. Bu səbəbdən oğurluq faktı yenidən “sənət nədir?”, “adi əşya hansı halda sənət əsəri sayılır?” və “konseptual sənətin hüquqi müdafiəsi necə təmin olunmalıdır?” kimi sualları gündəmə gətirib. Muzey isə bananı yenisi ilə əvəz edib, çünki əsərin sərgilənməsi üçün meyvə müəyyən müddətdən bir dəyişdirilir. Beləliklə, bu hadisə həm sənət dünyasında maraqlı müzakirə yaradıb, həm də mədəniyyət obyektlərinin hüquqi qorunması baxımından qeyri-adi nümunəyə çevrilib.

**Qeyd edirik ki, bülletendə yer alan bütün məlumatlar açıq internet resurslarından götürülmüşdür. Məlumatların düzgünlüyü və aktuallığı üçün məsuliyyət həmin mənbələrə məxsusdur.*

Əlavə məlumat və suallar üçün:

Nilgün Məmmədova – 1830

Bahar Oruclu – 1818

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının Məhkəmə təcrübəsinin təhlili şöbəsi

Faydalı keçidlər

1. UN News – <https://news.un.org>
2. Council of Europe Newsroom – <https://www.int/en/web/portal/news>
3. EU Law & Justice News – <https://europa.eu/newsroom>
4. OECD – <https://oecd.org/newsroom>
5. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (ECHR HUDOC) – <https://hudoc.echr.coe.int>
6. Avropa Ədalət Məhkəməsi (ECJ/ CJEU) – <https://curia.europa.eu>
7. Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi (ICJ) – <https://icj-cij.org>
8. Transparency International – <https://transparency.org>
9. World Justice Project – <https://worldjusticeproject.org>
10. UNODC – <https://unodc.org>
11. Harvard Law Today – <https://today.law.harvard.edu>
12. Stanford Law and Technology Review – <https://law.stanford.edu/stanford-technology-law-review-stlr/>
13. The Guardian – Law section – <https://theguardian.com/law>
14. Law.com International – <https://www.law.com/international>
15. Reuters Legal – <https://www.reuters.com/legal>
16. Bloomberg Law – <https://news.bloomberglaw.com>
17. Financial Times – Law Section – <https://www.ft.com/law>
18. JURIST – <https://www.jurist.org>
19. Law360 – <https://www.law360.com>.
20. Global Arbitration Review (GAR) – <https://globalarbitrationreview.com>
21. The Lawyer – <https://www.thelawyer.com>
22. European Law Blog – <https://europeanlawblog.eu>
23. Euractiv – Justice & Home Affairs – <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs>
24. ABA Journal (American Bar Association) – <https://www.abajournal.com>
25. International Association of Judges – <https://www.iaj-uim.org/iuw/>

